

Landbruket som ressurs i Kvæningen

1 Forord

Kvænangen kommune har over flere år hatt en stor nedgang i gårdsbruk i drift. I 2000 var det 30 gårdsbruk som drev med sau eller melk, i 2019 er det 8 bruk igjen. Kvænangen har blant annet med sine naturgitte forhold som utmarksbeite og ubrukt dyrka areal, et stort potensiale for bruk av sine jordbruksressurser.

I et forsøk på å kartlegge årsaker til den store nedgangen, samt se på hvilke ressurser man faktisk har i denne kommunen, ble det besluttet å opprette et prosjekt som kunne være en bidragsyter til å snu denne trenden. Prosjektet er sett på som et forstudie, som skulle se på mulighetene i landbruket. Det er aldri tidligere blitt gjort et slikt studie i kommunen, så veien har blitt litt til underveis. Sammen med et begrenset tidsrom for studiet kan det ha vært områder, ressurser og temaer man ikke har sett på i denne rapporten. Det er prøvd å favne vidt for å få øynene opp for de mange mulighetene som finnes i kommunen, noe som også gjør at man ikke har hatt tiden til å gå så dypt inn i alle temaer og fokusområder. Det er et mål at dette studiet skal utløse et engasjement og fokus på landbruket.

Det å få denne rapporten til å bli et hjelpemiddel til videre satsing på landbruket og være en informasjonsbase har vært viktig i arbeidet. Rapporten inneholder også en tiltaksliste som kan være med å bidra til en tiltaksstrategi både for forvaltninga, politikere og andre som jobber med og har interesse for landbruket. En landbruksplan inn i næringsplanen som rulleres jevnlig vil være et nyttig verktøy i den videre satsingen på landbruket i kommunen. Det vil også gi en større forutsigbarhet inn i framtiden.

Politisk forankring er et nøkkelord for kommunale prosjekt og bruken av rapporter. Jeg håper forankringa lokalpolitisk er god, og viser til Regionalt bygdeutviklingsprogram for Troms og Finnmark 2019-2022 og Regional plan for landbruk i Troms 2014-2025, som i sine strategidokumenter peker på viktigheten av de samme satsingsområdene, strategier og resultatmål som man gjør i denne rapporten. Her er det bare å satse!

Takk til referansegruppa som besto av Eirin Berge Samuelsen, Svein Olav Thomassen, Kurt Arne Solheim og Mathias Kaasen, som har bidratt med innspill og kommentarer i prosessen.

Burfjord 6.juni 2019

Ida Karlstrøm

Prosjektleder

2 Innholdsfortegnelse

Innhold

1	Forord	2
2	Innholdsfortegnelse.....	3
3	Sammendrag	6
4	Innledning.....	7
4.1	Organisering:	8
4.2	Målet for prosjektet:	8
4.3	Aktiviteter i prosjektet:	9
4.3.1	Spørreundersøkelse:.....	9
4.3.2	Referansegruppe:	9
4.3.3	Landbrukskveld:.....	10
5	Landbruket i Nord-Norge, struktur gjennom 1900-tallet:.....	11
5.1	Jordbruket på 1900-tallet:.....	11
5.2	Utviklingen i eiendomsstrukturen:.....	12
5.3	Utfordringer ved investeringer:.....	12
5.4	Landbruksforvaltninga i dag: Konsulent for skog, jordbruk og utmarksnæring.....	13
6	Areal:	14
6.1	Det viktige jordbruksarealet:.....	15
6.2	Landbrukseiendommer i kommunen:	15
6.3	Dyrka jord:	17
6.4	Jordbruksareal og arealtilskudd:	17
6.5	Driveplikten:	19
6.6	Kommunens arealplan med kjerneområder for landbruk:	20
6.7	Nydyrking:	22
7	Skog:	23
8	Bosetting og driftsbygninger	25
8.1	Bosetting på landbrukseiendommer:.....	25
8.2	Driftsformer:.....	26
8.3	Driftsbygninger:	26
9	Utviklingen i landbruket i Kvæningen:	28
9.1	produksjonstilskudd:	29
9.2	Utviklinga i søknad om produksjonstilskudd i Kvæningen:	30
9.3	Årsaker til nedleggelse i Kvæningen:.....	31

10	Rovdyr:	31
11	Spørreundersøkelsene:	34
11.1	Gruppe A: de som driver i dag:.....	34
11.1.1	Årsaker til drift:.....	34
11.1.2	Leiejord:.....	35
11.1.3	Kjørevei:.....	36
11.1.4	Rovdyr:.....	36
11.1.5	Målet med drifta:	37
11.1.6	Landbruksforvaltninga:.....	37
11.1.7	Lokalpolitikk:.....	37
11.1.8	Investeringsplaner:	38
11.1.9	Skogsdrift:.....	39
11.1.10	Landbruksnæringas oppfatning av hvordan de blir sett på:	40
11.1.11	Generasjonsskifte:	42
11.1.12	Begrensninger for nysatsing i Kvæningen kommune:	42
11.2	Spørreundersøkelse gruppe B, C og D.....	45
11.2.1	Gruppe B, Neste Generasjon:.....	45
11.2.2	Gruppe C; de som har drevet gård men nå lagt ned	48
11.2.3	Gruppe D: De som har overtatt en landbrukseiendom men ikke drevet eiendommen selv	49
12	Muligheter:.....	51
12.1	Hva trengs for å starte opp?.....	51
12.2	Arktisk landbruk:	52
12.3	Lokalmat og lokale produkter:	52
12.4	Bær, potet og grønnsaker:	52
12.5	Utmarksbeite:.....	54
12.6	Ombygging av eldre driftsbygninger:	55
12.7	Gamle hus og anlegg utenom tradisjonelt landbruk:.....	56
12.8	Hest i landbruket og Inn på tunet:	57
12.9	Reiseliv og turisme:	57
12.10	Generasjonsskifte:.....	58
13	tilskuddsordninger:.....	59
13.1	Ulike tilskuddsordninger:	59
14	Samfunnet rundt, distriktet i en distriktskommune:.....	61
15	Reindriften:	62
16	Tiltak:	63

17	Konklusjon/videre arbeid:.....	68
18	Vedlegg:.....	69
19	Litteraturliste:.....	70

Bilde 1 Skotsk høylandsfe på Tangnesland i Kvæningen

3 Sammendrag

Landbruket i Kvænanen har lange tradisjoner for landbruk og skogbruk. Sjøsamene hadde husdyrhold og fiske som sitt kjennetegn. Med innvandringen av kvenene fra Nord-Sverige og Nord-Finland kom tradisjonene for jorddrydding og dyrking på 1700-tallet. Hos kvenene sto jordbruk og skogbruk sterkt, og de var flinke jord- og skogbrukere (Bjørklund).

Landbruket har i lang tid stått sterkt i kommunen. Men fra midten av 1900-tallet har antall bruk i drift gått stadig nedover.

Kommunen er stor i areal: 2109 km² fastland og øyer, og av dette er 8500 daa jordbruksareal som utgjør 0,4% av det totale arealet i kommunen. Utmarksområdene er store, og har høy verdi som beite når man ser det i sammenheng med jordbruk. Det er også verdi i skogen som mange plasser er hogstklar. Mange plasser burde det vært investert mer i skogpleie for å få ut det optimale av skogens ressurser.

Nedleggelse av gårdsbruk gjelder hele landet. Men i en liten distriktskommune vil nok ringvirkningene av dette være svært merkbare og man har fort store arealressurser og mange eiendommer og bygninger som ikke er i bruk. I tillegg flytter folk fra gårdene som nedlegges for å finne arbeid andre plasser. Det er også en del bygninger som er fra blant annet 1970- og 80-tallet som da ble bygd for melkeproduksjon, som er solide bygninger man kan ta utgangspunkt i for ulike næringer.

Det er mange grunner til at nedleggelsen av gårdsbruk har vært så stor. Mye av årsakene er blant annet at den nasjonale landbrukspolitikken som har hatt en vridning mot større og større bruk. Dette er vanskelig å få til i en kommune med svært mange små landbrukseiendommer og en krevende topografi. Mange små jordlapper er vanskelig å slå sammen til rasjonelle større bruk. I tillegg har det i perioder vært svært vanskelig å bruke utmarksbeitene i forhold til rovdyrproblematikken.

Kravet om økt inntekt og bedre ordninger for ferie og fritid er utfordrende å få til i landbruket sammenlignet med mange andre yrker. Det er også ofte slik at hvis først noen begynner å legge ned så kan det føre til at flere gjør det samme. På samme måte som at hvis noen starter opp så følger gjerne flere etter den veien.

Bilde 2 Steinplukking i Kvænanen Foto: Svein Olav Thommassen

4 Innledning

Landbruket i Kvænanen har i alle år hatt en viktig posisjon i lokalsamfunnet. For å få en forståelse av utviklingen i landbruket har det historiske perspektivet vært viktig å formidle.

Kvenenes innvandring på 1700-tallet brakte med seg tradisjoner for jorddydding, dyrking, skogbruk og ny håndverk. Kvenen hadde både kunnskapen, erfaringen, og redskapene som trengtes, og dette kom godt med i furuskogene i Kvænanen (www.nordligefolk.no).

Jordbruket var i første halvdel av 1900-tallet mer et husholdningssupplement hvor hvert småbruk hadde 2-3 kyr og noen sau. Etter 2.verdenskrig var landbruk og fiske viktige ressurser i et område som var svært sårbart etter nedbrenning og krig. En stor bruksoppdeling til småskala landbruk har gitt en utfordring til en ønsket nasjonal bruksrasjonalisering fra 1970-tallet og fram til i dag. Den nasjonale føringa har i lang tid vært rettet mot store landbrukseiendommer. Store landbrukseiendommer krever mye areal for å få høy produksjon.

Det er i dag et noe større fokus på å ta vare på de mindre og mellomstore brukene i jordbruksavtalen, da man i de senere år har sett at det er svært vanskelig å få til store bruk i store deler av landet. I tillegg er det mye ressurser som blir stående ubrukt når de mindre gårdsbrukene blir nedlagt.

Utmarksbeite er i dag en ressurs i kommunen som ikke blir fullt utnyttet lenger. Spesielt nå når så mange sauebruk er nedlagt. I dag er det reindrifta som er flinke på å ta ut fôrverdier av utmarksbeite i kommunen. At det også er plass til flere andre husdyr på utmarksbeite er det ikke tvil om. Utmarksbeitene i Troms er noe av det beste i hele landet og en enorm ressurs som bør brukes. Rovdyrproblematikken er en utfordring, og for sauedrifta er dette en svært vanskelig situasjon.

Regional plan for landbruket i Troms peker på en viktig faktor for landbruk i fylket:

*Landbruket består av svært kompetanseintensive produksjoner der hver gårdbruker er en selvstendig næringsdrivende som bør beherske ulike disipliner som økonomi og driftsledelse, føring og stell av dyr, jord- og plantekultur, mekanikk, skogbruk, miljø, energi, kvalitetskrav, helse, miljø og sikkerhet, bygdenæringer mm. **God rekruttering, et høyt kunnskapsnivå og videreutvikling av kunnskapssystemene er av avgjørende betydning for at landbruks- og matsektoren skal nå de landbrukspolitiske målene.***

Det å tenke andre måter å bruke både en landbrukseiendom på og landbruksbygninger på er avgjørende for å få tatt i bruk flere eiendommer. Her er det viktig å legge til grunn at dyrka og

dyrkbare jord likevel må ha et strengt vern da matjorda ikke er fornybar, og i svært få tilfeller kan flyttes. For å bevare mulighetene for et levende jordbruk er det viktig å sette jordvernet høyt på dagsordenen. Likevel bør det være rom for andre muligheter enn kun tradisjonelt landbruk. Man må også se på ressursene som finnes til muligheter som lokalmat og lokale produkter, turisme, inn på tunet, mm.

De menneskelige ressursene vil alltid være avgjørende for hva som blir gjort og tatt tak i. Men jordvernet bør alltid stå sterkt i en kommune som har knapt 0,4 % jordbruksareal.

4.1 Organisering:

Det ble søkt etter prosjektleder sommer 2018, og 1.nov begynte en prosjektleder som jobbet med dette prosjektet i 50 % fram til 6.juni 2019.

Prosjektet ble støttet av Fylkesmannen i Troms og omstillingsprosjektet i Kvæningen.

Styringsgruppa til prosjektet har bestått av Åsmund Austarheim (Konsulent for skog, jordbruk og utmark), Jan Inge Karlsen (leder teknisk etat) og Merete Jørstad (daglig leder i Omstillingsprosjektet).

Det ble også dannet en referansegruppe med 5 personer.

I begrepet landbruk er både jord og skog innbefattet. Det er likevel jordbruket som har hatt størst fokus i dette studiet. I tillegg er reindrifta en stor næring i kommunen og er tatt med inn i deler av rapporten.

4.2 Målet for prosjektet:

Kartlegging av ressurser i landbruket i Kvæningen. Det var ønske om en rapport med ressursoversikt, samt oversikt over årsaker som hindrer rekruttering og videreføring av landbruket. Ut ifra funnene i studiet var det ønske om å lage en tiltaksliste som kunne være til hjelp for et videre arbeid med landbruket i kommunen. Prosjektbeskrivelsen var i utgangspunktet ganske vid, men ble snevret inn av prosjektleder for at tiden skulle strekke til, og det ble satt både kortsiktige mål og langsiktige mål av studiet. Prosjektet foregikk i perioden november til juni, noe som vanskeliggjorde befaringer i felt.

Formålet med forstudie:

1. Kartlegge ressursgrunnlaget

2. Skrive prosjektrapport som dokumenterer mulighetene i ressursgrunnlaget som kartlegges
3. Finne årsaker som begrenser nysatsing i landbruket
4. Foreslå løsninger og tiltak på de årsakene man finner, og muligens hvem som har ansvaret for ulike løsninger og tiltak.
5. Rapporten vil benyttes som et beslutningsgrunnlag for:
 - Tiltaksplaner etter strategisk næringsplan
 - Omstillingsprosjektet
 - Tilskuddsforvaltningen
 - Arealplanlegging
 - Målrettet praktisering av konsesjon- og jordlovens bestemmelser
 - Grunnlag for et mulig hovedprosjekt
 - Hvordan man skal satse på landbruket i kommunen

Langsiktige effekter av forstudie:

1. Øke produksjonen og styrke fagmiljøet
2. Komme i gang med prosesser som munner ut i generasjonsskifter og oppstart med landbruksvirksomhet på nedlagte bruk.
3. Ta i bruk jordbruksarealer som er ute av drift.

4.3 Aktiviteter i prosjektet:

4.3.1 Spørreundersøkelse:

Det ble laget en spørreundersøkelse i til 4 ulike grupper. Dette er beskrevet i et eget kapittel i rapporten.

4.3.2 Referansegruppe:

Det ble dannet en referansegruppe på 5 personer. En måtte dessverre trekke seg tidlig i prosessen. Denne gruppa hadde to møter med prosjektleder. Ett møte hvor det ble informert om prosjektet og hvor man fikk diskusjon og tilbakemelding på ulike forhold i landbruket. Det ble også holdt et møte hvor man så på tiltak og grafer til bruk i rapporten. Dette for å få en tilbakemelding på om grafene var forståelige og brukende, samt få innspill til tiltakene som var satt opp. Gruppa var satt sammen av folk med ulike erfaringer fra landbruket: 2 aktive gårdbrukere, 1 som har drevet tidligere (som dessverre måtte trekke seg etter kort tid), 1 med odell til bruk i drift og 1 oppvokst på gård. Det ble tatt hensyn til både alder og kjønn ved sammensetning av gruppa.

4.3.3 Landbrukskveld:

Det var ønsket om en landbrukskveld, både fra referansegruppa og fra prosjektbeskrivelsen. Dette møtet ble holdt mandag 1.april 2019 på Kvænangen Næringshage i Sørstraumen fra kl.19-21.30. Fra referansegruppa var det ønsket om et møte som kunne opplyse om ansvar og plikter i forbindelse med driveplikten. I tillegg så man muligheten for å informere om virkemidlene til Innovasjon Norge, samt se på ulike framtidscaser i landbruket hvor de frammøtte kunne komme med sitt syn på dette. I tillegg var både ordførere fra

Kvænangen og leder for Troms Bondelag tilstede og sa noen ord, og det ble informert om prosjektet. Dessverre kunne ikke landbruksavdelinga hos Fylkesmannen stille likevel pga dårlig vær og stengte veier, så informasjonen om driveplikt utgikk. Innovasjon Norge kom og fortalte om sine muligheter til å støtte prosjekter. 21 personer møtte, noe som var veldig bra. Her var både folk fra næringa, politikere, neste generasjon og andre med interesse fra landbruket. Vedlegg viser de ulike framtidscasene som ble lagt fram, samt svar på disse. Det ble delt opp i grupper på 4 og 5 personer, og man gikk igjennom svarene i plenum etterpå. Tre ting pekte seg ut:

1. *Synliggjøring*, av næringa og mulighetene som ligger der.
2. *Framsnakking*, se verdien og viktigheten av det å drive med og ha landbruksdrift i kommunen. Backe opp de som vil. Snakke opp landbruket i alle fora, situasjoner og settinger. Tørre å si at landbruk vil vi ha.
3. *Politisk styring*, viktig med gode og trygge rammer, politisk vilje mot et samla mål. (Er tiden inne for en jordgruppe/landbruksgruppe?)

5 Landbruket i Nord-Norge, struktur gjennom 1900-tallet:

Det å se landbruket i et historisk perspektiv kan bidra til en større forståelse for endringene i landbruket gjennom århundret. Jordbruket er avhengig av produksjonstilskudd for at jordressursene i hele landet skal kunne brukes. Nasjonal politikk har derfor vært styrende for mange av endringene opp gjennom årene. Men man har også lokalpolitiske virkemidler og holdninger som kan være styrende, samt naturgitte forhold. Vi skal se litt på de ulike strukturene opp gjennom århundret.

5.1 Jordbruket på 1900-tallet:

Fram til 1950 opplevde de fleste jordbruksbygder i Nord-Norge en stor økning i antall bruk, både i form av nyrydding og bruksoppdeling. Det var vanlig at bygde man et bolighus, satte man også opp en liten låve med fjøs som kunne huse ei ku eller tre samt noen sauer. I tillegg dyrket man opp noen dekar. Dette ble også en tilleggsnæring til fisket som mange drev med langs kysten i Nord-Norge (Puschmann og Stokstad,2010).

Kombinasjonsjordbruket var viktig. Etter 1950 ble jordbruket mer og mer spesialisert, og på 1970-tallet kom opptrappingsvedtaket hvor det ble bygd flere nye og større driftsbygninger. Men i årene framover så går antall gårdsbruk i drift jevnt og trutt nedover. Spesielt i nord. Noen kjerneområder har klart å både styrke og å utvide og øke sitt jordbruk. Men antall enheter i drift er gått ned. *Den variasjonen som er mellom intensiv og ekstensiv drift, eller fullstendig opphør og fraflytting, er altså stor* (Puschmann og Stokstad, 2010). Det viser seg at de regionene som har hatt størst reduksjon i antall driftsenheter hadde i 1969 også relativt sett flest av de minste gårdsbrukene, dvs bruk under 50 daa. Dette gjelder for hele Norge, men for Nord-Norge sin del kom reduksjonen tidligere enn i resten av landet. Ser man på graf 1(s.15) i denne rapporten så ser man at de fleste jordbrukseiendommene ligger på et jordbuksareal på mellom 5-35 daa.

I 1969 var andelen gårdsbruk i Troms med en størrelse under 50 daa på 74%, og størst var nedleggelsen blant fiskebondebruk langs fjordene i Nordland og Troms og langs ytterkysten av Troms og Finnmark. For hele Nord-Norge var antallet bruk i 2006 bare 17 prosent av antallet bruk i 1969 (Puschmann og Stokstad, 2010)

I samme rapport til Puschmann og Stokstad (2010) vises det til at i de kommunen det i ettertid har vært mulig å nydyrke eller slå sammen driftsenheter har det vært vesentlig mindre nedgang i nedleggelse av driftsenheter enn i kommuner hvor dette ikke har vært mulig.

Realiteten for mange kyst og fjordkommuner er at det ikke er alle plasser det ligger til rette for å slå sammen eller nydyrke. Naturgrunnlaget legger i noen tilfeller en begrensning på utviklingen, slik vi kjenner det i dag, av det tradisjonelle jordbruket i Nord-Norge.

5.2 Utviklingen i eiendomsstrukturen:

Eiendomsforholdene i Kvæningen er en viktig faktor for nedleggelse av mange driftsenheter, og beskrivelsen fra rapporten til Puschmann og Stokstad i 2010 gir en god beskrivelse for eiendomsstrukturen i Troms, som også er svært gjenkjennbar for Kvæningen:

Siden jordbruket for de fleste familier fram til 70-tallet var mest å betrakte som et husholdnings supplement til andre næringer, var det oppstått en situasjon med særdeles stor bruksoppdeling som ga mange småeiendommer. Under og etter den storstilte nedleggelsen av små husholdningsbruk har det mange steder vært vanskelig å slå sammen de små eiendommene til rasjonelle enheter. Folk, både utflyttere og fastboende, ønsker ikke å selge sin jordeiendom, og selv om den totale jordressursen mange steder er mer enn god nok, blir eventuelle leieordninger for omfattende og kompliserte. I tillegg er mange jordbrukseiendommer i Nord-Norge uskiftede bo, og dermed er det ofte ikke juridisk avklart hvem som sitter med de faktiske rettigheter til å leie ut eiendommen. I sum bidrar alt dette til at jordbruket i Nord-Norge har blitt atskillig mer utsatt for nedlegging og marginalisering enn det landsdelens samlede jordressurs skulle tilsi.

Det ble også i Kvæningen bygd en del nye driftsbygninger på 70- og 80-tallet, mye mulig som en direkte påvirkning av opptrappingsvedtaket. Disse bygningene er nå over 30 år gammel, og mange av disse krever renovering før de når opp til dagens standard for driftsbygning. Det er også krevende å overta en driftsbygning som har stor etterslep på investering.

5.3 utfordringer ved investeringer:

I en rapport utført av Agri Analyse «Troms: Mulighetenes landbruk» peker man på to forhold som fører til lave investeringer i Troms i dag:

- Det første forholdet er lavt pantegrunnlag på brukene. Det er lave eiendomspriser, også i Kvæningen. Dette henger både sammen med at mye av jorda som utgjør driftsgrunnlaget er leid eller må leies, samt at mange av brukene ligger perifert og man vet ikke om man får solgt om man er nødt til å innfri lånet ved salg.
- Det andre forholdet er at det ofte er problematisk å øke produksjonen rett og slett pga de små gårdseiendommene uten mulighet for å utvide. Avstander til ledig dyrka jord

blir fort økonomisk (og tidsmessig) for langt unna. Altså at det koster mer i kjøring enn det smaker. I tillegg koster det mer å bygge til færre dyr, kostnaden pr dyreenhet vil bli større.

Da rapporten til Agri Analyse ble skrevet i 2017 var taket på støtte fra Innovasjon Norge 2 millioner. Disse rammene er i 2018 endret, og det er pdd ikke tak for tilskudd i Troms. Men for 2019 er det særskilte føringer som sier at

- *Frukt- og grøntnæringen, veksthusnæringen og kornproduksjon prioriteres. Innen melkeproduksjon prioriteres bruk med 15 – 30 årskyr.*
- *Det gis ikke støtte til investeringer for sau. Unntaket er økologiske produsenter som må foreta større investeringer som følge av implementeringen av EUs økologiregelverk.*

Slike føringer endrer seg, og er noe man må forholde seg til. Stort sett er det stabile føringer. I noen tilfeller for noen produksjoner kan settes begrensninger for ulike satsingsområder for å hindre eksempelvis overproduksjon, bruk av midler på prosjekt med usikker inntjening mm. For 2019 er det spesielt at investering for sau er tatt bort. Det henger sammen med overproduksjon i markedet og problemer med å få tømt lagrene. Det er usikkert for hvor lenge en slik føring vil vare, da sau er en viktig drift for å utnytte utmarkspotensialet.

5.4 Landbruksforvaltninga i dag: Konsulent for skog, jordbruk og utmarksnæring

Landbruksforvaltninga i kommunen har en viktig rolle for landbruket. Kvænanngen Kommunen har en egen konsulent for skog, jordbruk og utmarksnæring. Skogen blir ivaretatt av skogbrukssjefen for Finnmark som også er skogbrukssjef for Kvænanngen.

Kvænanngen kommune beskriver sin rolle som landbruksforvalter på denne måten (hentet fra kommunens hjemmeside): *Kommunen har et stort ansvar for å ivareta og utvikle landbruksnæringen og naturressursene knyttet til jord og skog. Gjennom de juridiske virkemidlene i blant annet jordlov, skogbrukslov, konsesjonslov, plan og bygningslov skal kommunen forvalte landbruksinteressene i henhold til gjeldende politikk. Dette innebærer at kommunen skal sikre en arealbruk og eiendomspolitikk som tilgodeser produksjonsgrunnlaget og sikrer fremtidige generasjoners behov.*

Kommunen har en aktiv rolle, og skal være en pådriver i forhold til næringsutvikling innen tradisjonelt landbruk med tilleggsnæring, samt øvrige næringer med tilknytning til landbruket. Kommunen forvalter en rekke tilskuddsordninger som produksjonstilskudd i jordbruket, regionalt miljøprogram (RMP), spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL), nærings-

og miljøtiltak i skogbruket (NMSK), klimabetinget avlingssvikt, avløsertilskudd og tilskudd til drenering av jordbruksarealer. Videre så er kommunen det lokale bindeledd mellom brukerne og bevilgende myndighet i en rekke statlige ordninger som bygdeutviklingsmidler og konfliktforebyggende midler mellom reindrift og jordbruk. Kommunen er også ansvarlig for vedlikehold og oppdatering av landbruksregister og gårdskart.

Landbruksforvaltninga er dermed et naturlig begynnepunkt når man har spørsmål i forbindelse med muligheter, rettigheter og lover i forbindelse med landbruk. Det er en utsatt stilling, og man forvalter et lovverk som er fastsatt av høyere organ, men som likevel på noen områder åpner for bruk av skjønn. Skjønnen er en utfordring ved behandling av lovverket, og man har som forvalter et ansvar for å tenke helhetlig og langsiktig. Det er viktig å merke seg at man ved behandling av lovverket behandler sak og ikke person, og at det er likhet for loven. Signaler som blir sendt i denne stillinga er viktig å være bevisst på. Rom og tid i denne stillingen til å jobbe proaktivt mot landbruket er et viktig signal og er med på å synliggjøre næringa. Det å ta kontakt med og se koblinger i flere ledd kan være en viktig rolle av landbruksforvaltninga i en situasjon hvor landbruket er «nede».

Bilde 3 Nyfødte lam i Kvænangen. Foto: Kurt Arne Solheim

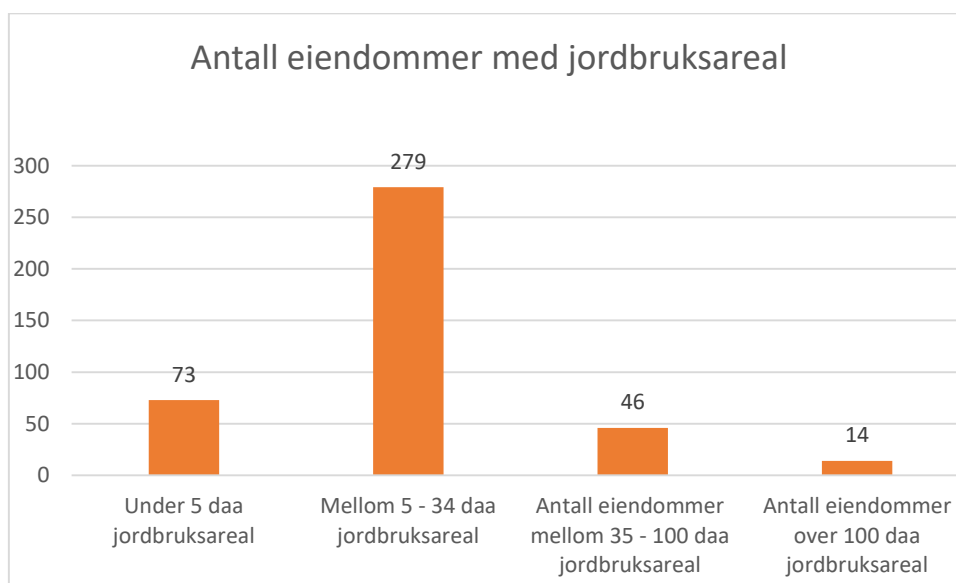
6 Areal:

Kvænangen kommunes arealer er på totalt 2682 km², derav 2109 km² fastland og øyer og 573 km² havflate. Kommunen grenser mot Loppa i nord, Alta i øst, Kautokeino i sør, Nordreisa i sørvest og Skjervøy i vest. 15 % av landområdene er vernet som natur- og landskapsvernområder.

6.1 Det viktige jordbruksarealet:

Det fantastiske med jordbruket er jorda. Av jorda kommer gresset som blir til fôr til dyr som produserer blant annet noe av det sunneste og tryggeste produktene man kan spise i verden; norsk kjøtt og melk. Jorda er vekstmedium for bær, grønnsaker og potet. Jord er ikke fornybar, og det å bygge opp et par centimeter med jord tar ca 1000 år. Jorda i Kvæningen er med på å gi smaken til det produktet som blir laget og produsert her, den såkalte «terroireffekten».

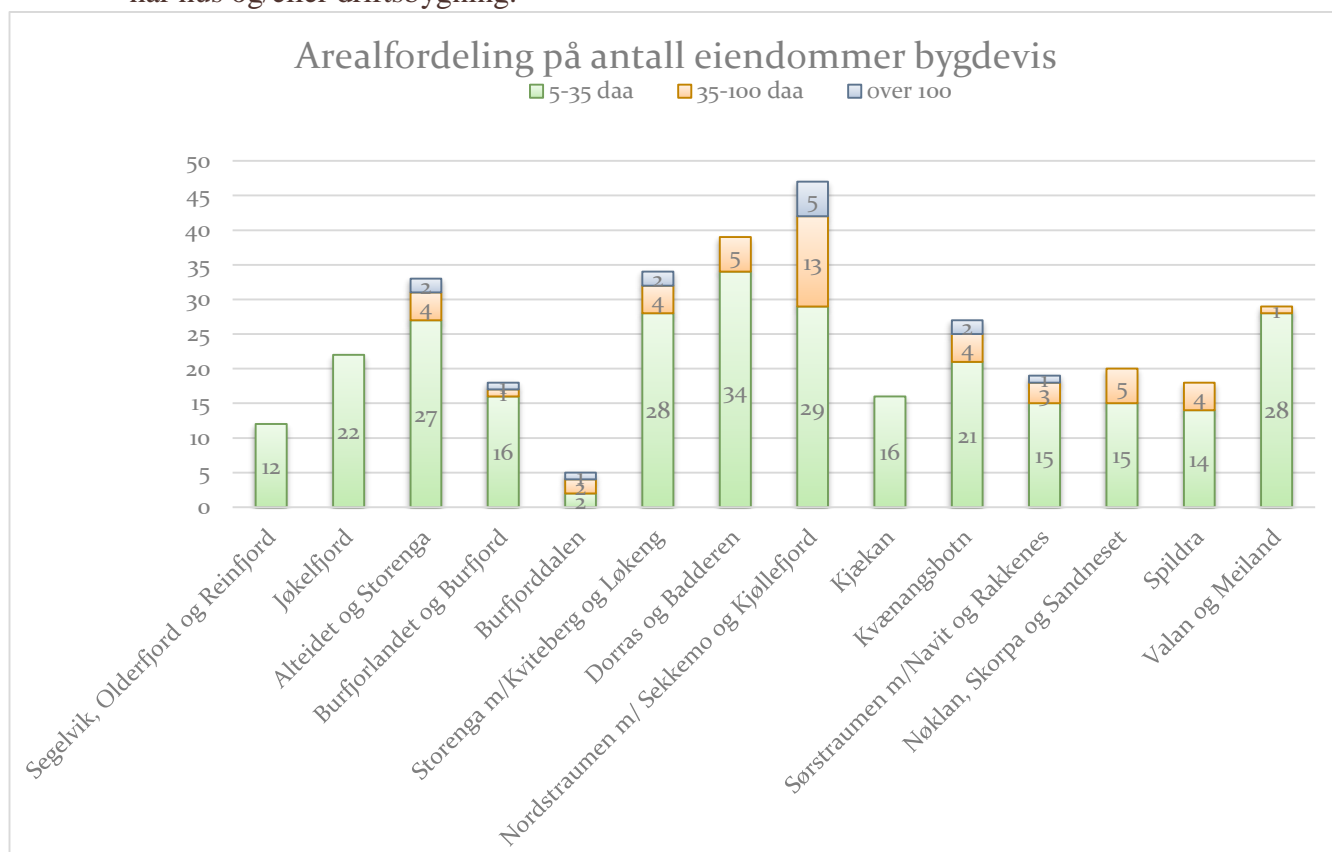
6.2 Landbrukseiendommer i kommunen:

Graf 1 Grafen viser det totale antallet eiendommer med jordbruksareal fra 0,1- over 100 daa. Jordbruksareal er her definert som fulldyrka, overflatedyrka og innmarksbeite. Tallene er hentet fra «jordregisteret» rapport 1 og 4.

For å få en oversikt over hvilken størrelse det er på eiendommene i kommunen og hvor i kommunen de ligger er det gjort en kartlegging ut ifra jordbruksareal per eiendom etter gårdsnummer. Her ser man at de fleste eiendommer har et jordbruksareal på mellom 5-35 daa. Kun 14 eiendommer har over 100 daa jordbruksjord (Statskog er en av de). Det sier noe om hvilke ressurser de fleste eiendommene har tilgjengelig og at svært mange er avhengig av å

leie jord ved oppstart av arealkrevende produksjon. Det er ikke sett på om disse eiendommen har hus og/eller driftsbygning.

Graf 2 Denne grafen viser antall eiendommer i kommunen delt opp etter areal. Man ser at de fleste eiendommer i kommunen ligger mellom 5-35 daa. Eiendommene er sortert etter gårdsnummer og deretter definert innenfor et område. Areal tall er hentet fra "jordregisteret" rapport 1 og 4 som er bestilt hos NIBIO. Jordregisteret er en arealstatistikk som viser fordeling av klasser fra arealressurskarter AR5 for hver landbrukseiendom i kommunen. AR5 skal vise arealtilstand, ikke bruk. Kommunen har ansvar for oppdateringer av endringer i AR5. Feil kan forekomme.

6.3 Dyrka jord:

Ifølge arealressursstatistikken til NIBIO hvor alt landareal er kartlagt i AR50 og AR5 er det 4351 daa (0,2%) fulldyrka jord, 2504 daa (0,1 %) overflatedyrka jord og 1989 daa (0,1 %) innmarksbeite i Kvæningen. Dette er all landareal, hvor også de veiløse områdene er medregnet. Til sammen utgjør dette 8844 daa jordbruksareal.

Det er i dag flest eiendommer med lav andel (5-35 daa) jordbruksareal i kommunen (se graf 2), og da gjerne delt opp i flere små jordlapper. Å drive mange små jorder istedenfor få store er svært arbeidskrevende og tar mye tid. Noen av disse ligger også

vanskelig til og er opparbeidet i en tid hvor man hadde mindre størrelse på utstyret enn man har i dag, og færre dyr. Det krever også ulikt utstyr å drive små jorder enn store jorder, og spesielt om det er krevende terreng som er bratt og med vanskelig vendeteig.

Dyrka jord innbefatter; Fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite.

Fulldyrka jord: Jordbruksareal som er dyrka til vanlig pløedybde, og kan benyttes til åkervekster eller til eng, og som kan fornyes ved pløying.

Overflatedyrka jord: Jordbruksareal som for det meste er rydda og jevna i overflata, slik at maskinell høsting er mulig.

Innmarksbeite: Jordbruksareal som ikke kan høstes maskinelt. Minst 50 % av arealet skal være dekket av kulturgras eller beitetålende urter.

(Kilde: AR5 klassifikasjonssystem, NIBIO bok 5 2019)

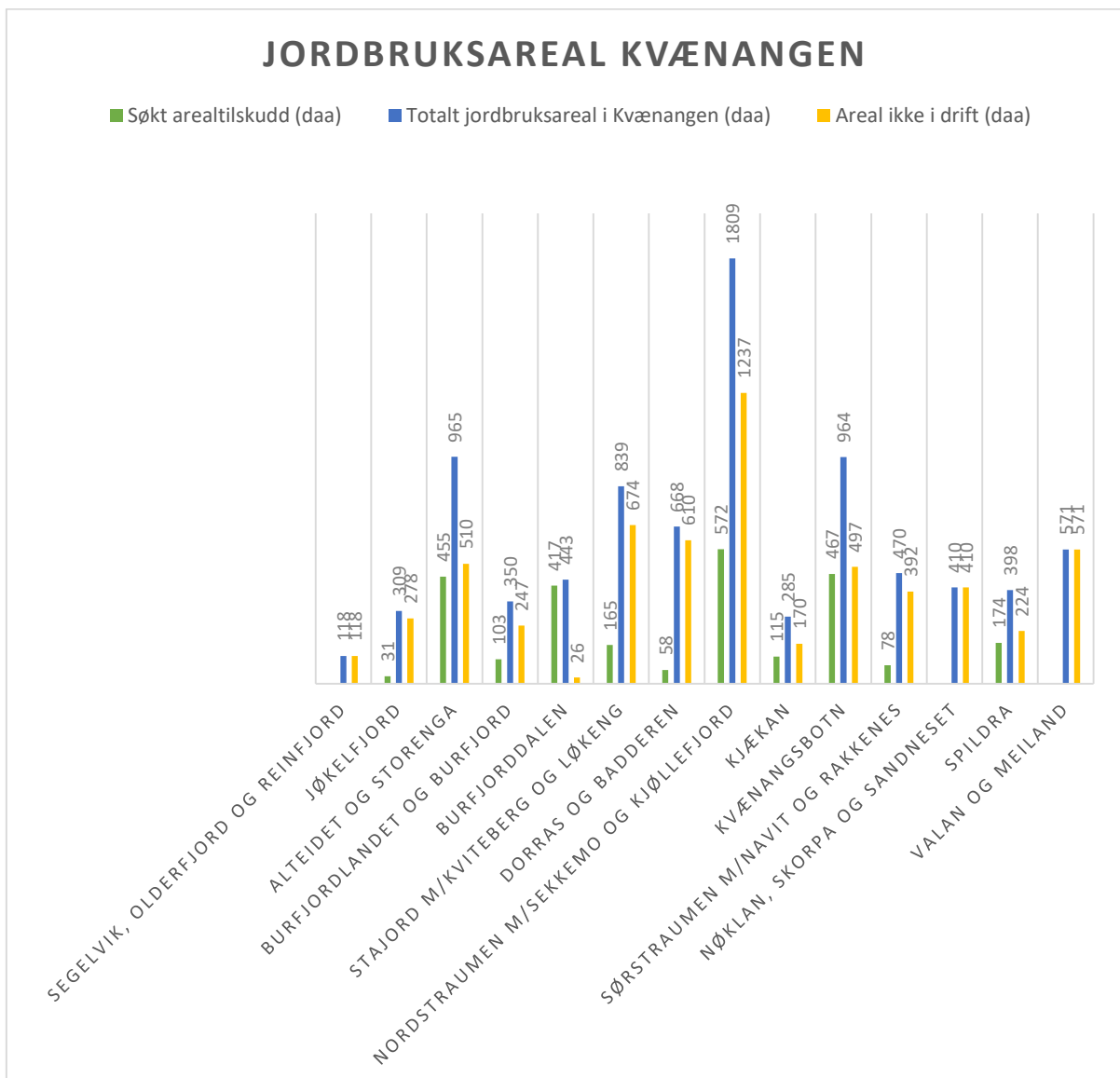
6.4 Jordbruksareal og arealtilskudd:

Det ble i 2018 søkt arealtilskudd for 71 eiendommer i Kvæningen i forbindelse med produksjonstilskudd. Dette utgjorde et areal på 2636 daa jordbruksareal (fulldyrka, overflatedyrka og innmarksbeite). Av disse arealene ble 2180 daa disponert av gårdbrukere i kommunen. Av dette er eierandelen på 677 daa og leieandelen på 1503 daa. Det vil si at gårdbrukere i kommunen leier 69 % av jorda til drifta si. Av de 2636 daa som er i bruk i Kvæningen disponeres og høstes ca 400 daa av dette av gårdbrukere i Finnmark, hovedsakelig fra Langfjordbotn. Disse arealene befinner seg hovedsakelig på Alteidet og Storenga.

Landsgjennomsnittet på leid jord er ifølge SSB på 42% (2010). For Troms var tallet på 58% (kun slått av Aust-Agder med 59%). I Kvæningen er tallet i 2018 69% leid jord! Et lite

tankekors er at ved vurdering av å gi lån krever både Innovasjon Norge og banker leiekontrakt på 80 prosent av det leide arealet.

Den høye leieandelen vil også si at hver gårdbruker i kommunen driver i gjennomsnitt 7,1 landbrukseiendommer. Gjennomsnittet for Norge er 3 landbrukseiendommer, mens i Troms er gjennomsnittet 6 eiendommer (Eldby 2016). Grafen under viser en oversikt over hvor i kommunen jordbruksareal er i bruk, og hvor mye som ikke er i bruk. Tallene er hentet fra jordregisteret rapport 1 og 4 den 11.04.2019. Disse rapportene kan bestilles hos NIBIO:

Graf 1 Grafen viser andel jord i bruk i kommunen, og hvor mye jord som ikke er i drift. Jordbruksareal er her fulldyrka jord, overflatedyrka jord og innmarksbeite. Tall på søkt arealtilskudd er hentet fra «Rapport om produksjonstilskudd» for 2018. Tall på totalt jordbruksareal er hentet fra «jordregisteret» rapport 1 og 4. AR5 viser arealtilstand, ikke bruk. Feil kan forekomme.

6.5 Driveplikten:

Driveplikten er jordeierers ansvar. Kommunen har ansvar for å følge opp jordeiers plikt.

Driveplikten går ut på at all jordbruksareal skal drives. Enten ved at eieren driver jorda selv eller at jordeier leier ut jorda.

§ 8 i jordloven sier dette i kap. 4 Vern av dyrka og dyrkbar jord n.v:

Jordbruksareal skal drivast. Driveplikta gjeld for heile eigartida. Ny eigar må innan eitt år ta stilling til om han eller ho vil drive eigedomen sjølv eller leige bort jordbruksarealet etter føresegnene i andre ledd.

Driveplikta kan oppfyllest ved at arealet vert leigd bort. Det er ein føresetnad for at driveplikta er oppfylt ved bortleige at leigeavtala er på minst 10 år om gongen utan høve for eigaren til å seie ho opp. Avtala må føre til driftsmessig gode løysingar og vere skriftleg. Avtaler som fører til driftsmessig uheldige løysingar, kan følgjast opp som brot på driveplikta. Eigaren må sende kopi av avtala til kommunen. Ei leigeavtale som er i strid med andre eller tredje punktum, kan ikkje gjerast gjeldande mellom partane eller i høve til offentlege styresmakter.

Kommunen skal godkjenne den skriftlige avtalen mellom partene. Avtalen skal også føre til driftsmessige gode løsninger. Utleier kan dermed ikke nekte vekstskifte, pløying eller gjødsling. Men en dialog på når dette arbeidet skal gjøres kan være lurt for å unngå konflikter. Driveplikten er heller ikke oppfylt dersom eier tilbyr å leie bort jorda til en pris ingen vil ha. Jordeier har plikt på seg til å drifte jorda, og må i så tilfelle betale noen for å holde jorda i drift hvis man ikke kan gjøre dette selv. Naboskap blir ofte nevnt som en utfordring ved leie. Det å følge opp at driveplikten blir holdt er kommunens ansvar og skal ikke skape unødige nabokonflikter. Kommunen har virkemidler i loven både ved pålegg av bortleie og tvangsgebyr. Det er mulighet for å søke fritak fra driveplikten. Men jordeier har ansvar for å følge opp sin plikt når det gjelder å drive jorda (Eldby 2017).

I spørreundersøkelsen kan man se tendenser til at flere vegrer seg for å skrive langtidsavtale på bortleie av jord. Det er synd om dette er avgjørende for om jorda blir brukt eller ikke. De som driver i dag eller skal starte opp har ofte behov for langsiktige avtaler, både ved søknad om investeringer og for å vite hvor mye avling man har til vinteren. Det er tungvint å leie et jorde fra år til år. Det skaper usikkerhet i drifta, og gjør at man ikke legger så mye ressurser i jordarbeidinga som om man vet at man får slå dette jordet flere år framover. Driveplikten er gjeldende også i Kvæningen. Fylkesmannen i Troms har nå et prosjekt på gang som skal se på arealbruk og leiekontrakter i kommunene Lyngen, Målselv og Balsfjord. Konklusjonen fra

dette arbeidet kan være til hjelp for å se på hvordan man best mulig skal ivareta driveplikten og håndtere skriftlige kontrakter på leid jord.

Bilde 4 Jordbruksområde i Nordstraumen i Kvæningen. Foto: Svein Olav Thomassen

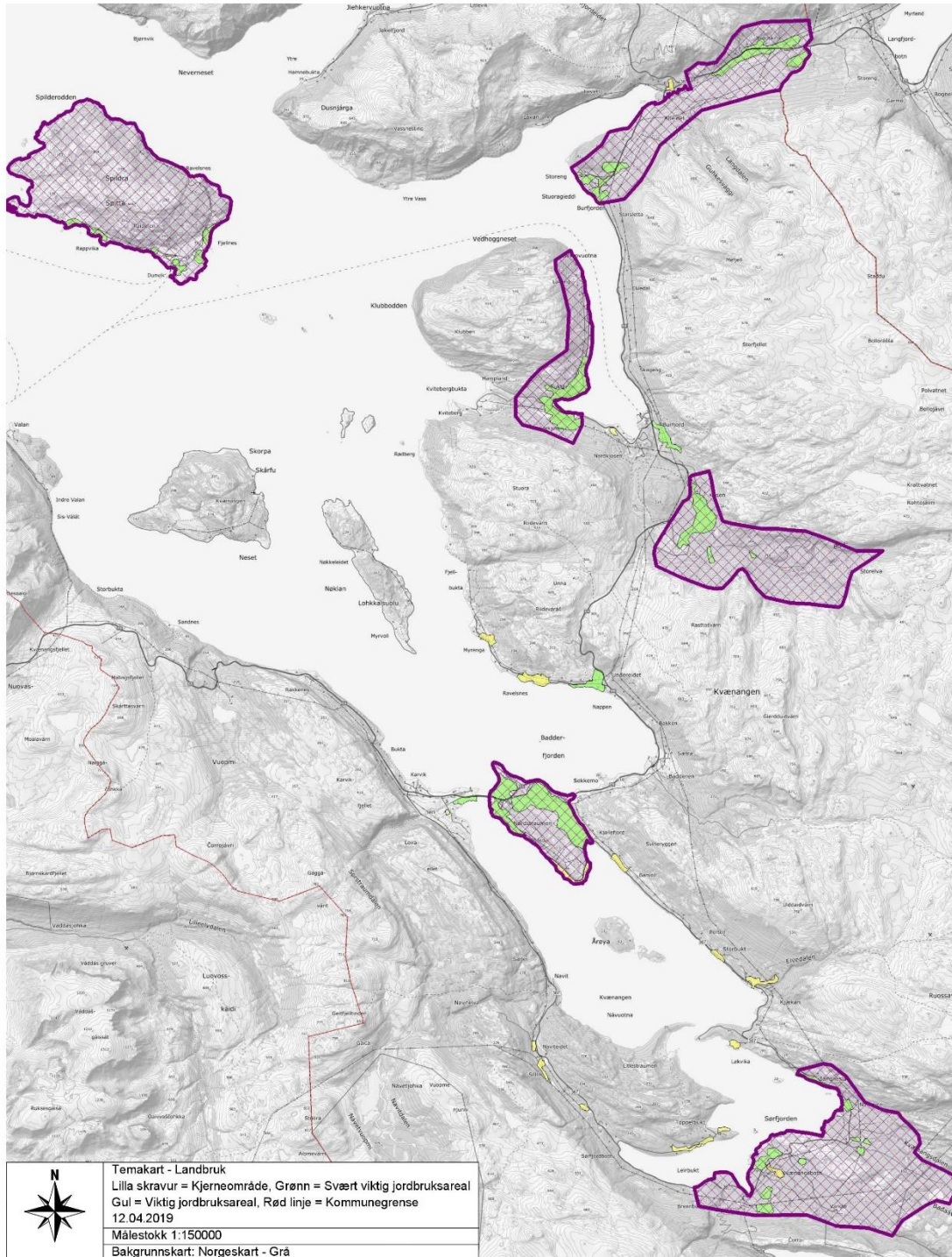
6.6 Kommunens arealplan med kjerneområder for landbruk:

Viktigheten av å ha en plan å jobbe etter vises i den daglige forvaltningen av rammer og lovverk. Kvæningen kommunen vedtok i 2019 en arealplan gjeldende fra 2017 – 2029. Her ble det bestemt kjerneområder for landbruket.

Det ble også satt tre strategipunkter i kommuneplanens arealdel:

1. Begrense utbygging på landbruksarealer. I de definerte kjerneområdene bør det legges særlig stor vekt på å ivareta jord, skog og beiteressurser i et langsiktig perspektiv.
2. Øke rekruttering til landbruk. Det tilrettelegges for tilleggsnæringer i landbruket.

3. Utvikle skogbruksnæringen og ivareta og videreutvikle produksjonsarealene og infrastrukturen.

Bilde 5 Kart over kjerneområder for landbruket i Arealplanen 2017-2029.

6.7 Nydyrking:

Det er muligheter for nydyrking i kommunen. Ved en etablering eller videre satsing, vil det å nydyrke gi et bedre arealgrunnlag.. Det er ikke satt opp en oversikt over hvor denne nydyrkinga egner seg, da det tross alt er mye ledig areal, og all nydyrking må søkes om og vurderes i hvert enkelt tilfelle. I NIBIO`s gårdskart er det registrert hvor i kommunen de egnede områdene (dyrkbare jord) for nydyrking befinner seg. Det kan også være svært kostbart å nydyrke. Kostnadene kan variere helt fra 5-30000 kr pr daa i direkte utgifter alt ettersom hvilket areal som skal dyrkes og hva som må gjøres og hvem som kan gjøre det. Om man skal gjøre alt selv og har maskin og utstyr tilgjengelig eller må leie inn noen til å gjøre dette er også avgjørende for prisen pr daa (bondevennen.no/fagartiklar).

Til gjengjeld kan nydyrking være gunstig skattemessig, hvor kjøp av tilleggsjord må aktiveres, mens nydyrking kan utgiftsføres. Arealtilskudd må også med i regnestykket på plussiden. Det er klart at dette er et regnestykke som må settes opp mot det å bl.a kunne eie jorda selv som øker pantegrunnlaget på gården, samt det å bruke mindre penger på dekk og diesel fordi du får arealet nærmere gården. Det å sette opp et regnestykke og en driftsplan før man setter i gang vil være lurt. Det er også helt avgjørende at man har område som egner seg til nydyrking i nærheten av gården. Det er altså et regnestykke hver enkelt må sette opp for seg og sin drift for å se om dette kan være en god løsning.

Det finnes egen forskrift for nydyrking som forvaltes av kommunen. Her legges det føringer for hva som kan nydyrkes og hva som kreves av dokumentasjon for nydyrking. Det skal alltid søkes FØR man starter nydyrking. Nå er det også et nasjonalt forslag om forbud på nydyrking av myr, med svært liten mulighet for dispensasjon.

Dyrkbare jord: Dyrkbare jord er arealer som ved oppdyrking kan settes i stand slik at de vil holde kravene til fulldyrka jord og som holder kravene til klima og jordkvalitet for plantedyrking.

Dyrkbare jord har samme lovmessige vern som dyrka jord i Jordloven.

(kilde: nibio.no/tema/jord)

7 Skog:

Kvænangen er en av tre barskogkommuner i Nord-Troms.

Totalt utgjør det produktive skogarealet ca. 140 000 dekar.

Hovedtyngden av hogst er for tiden hogst av ved til husbehov.

Det hogges også noe tømmer som foredles på lokale sagbruk.

Skogen er en voksende ressurs, og det stående volumet er sterkt økende. Som følge av kraftig uttak av furuskogene i forbindelse med 2. verdenskrig, har det vokst opp igjen mye furuskog av høy kvalitet. Det er også planta om lag 8000 dekar med gran og furu i løpet av de siste 70 årene og denne vil bli hogstmoden om noen tiår.

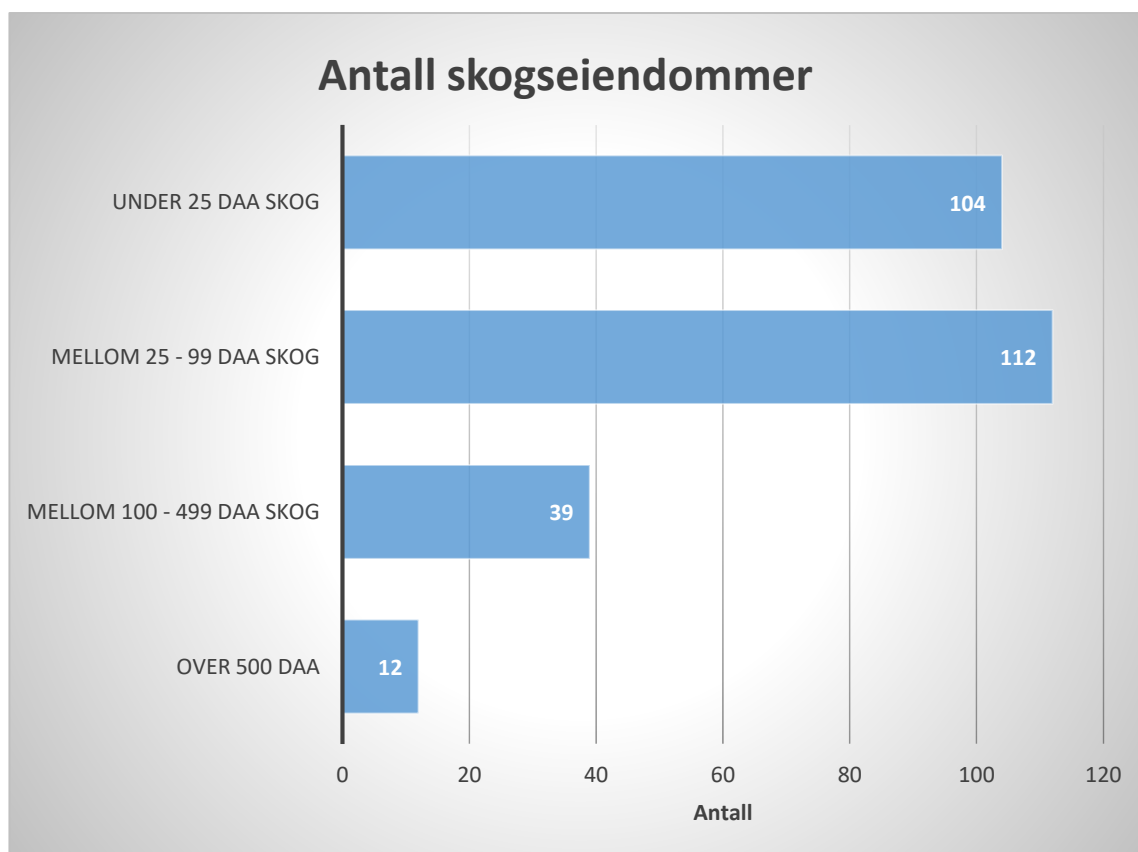
Skog og bruk av skogen har ikke vært hovedfokuset i denne rapporten. Innenfor begrepet Landbruk, så ligger skog og jordbruk sammen, så skogen er likevel en naturlig del av landbruket. Det er laget oppsett på antall skogseiendommer, samt stilt spørsmål om bruk av skog i spørreundersøkelsene.

Definisjon på skog: Areal med minst 6 trær per dekar som er eller kan bli 5 meter høye, og som er jevnt fordelt på arealet.

Skog skal klassifiseres etter skogbonitet, treslag og grunnforhold. Hogstflater regnes som skog. Areal som er tilplantet med skogstrær skal klassifiseres som skog, uten hensyn til alder på treplantene.

Opp mot fjellet, mot nord og mot kysten finnes arealer med kortvokste trær som på grunn av naturgitte vekstforhold ikke er eller kan bli 5 meter høye. Slike areal kan likevel klassifiseres som skog dersom tettheten er tilfredsstillende

(AR5 klassifikasjonssystem, NIBIO bok 5 2019)

I spørreundersøkelsen ble det stilt følgende spørsmål i alle de 4 gruppene. Her er gruppe B, C og D sett i sammenheng (26 svar): **Hvilke tanker har du om skogen på eiendommen:**

- *Ønsker bare å bruke skogen til uttak av brensel til eget bruk, jakt og rekreasjon:*
Rundt halvparten av de spurte ønsker i hovedsak å bruke skogen til brensel, jakt og rekreasjon.
- *Ønsker å drifte skogen med uttak av ved og tømmer for salg/ønsker å produsere ved og/eller ferdig materiale for salg:*
Rundt halvparten av de spurte ønsker muligens å bruke skogen til kommersielt salg av ved og/eller tømmer.
- *Ønsker å investere i skjøtsel av skogen for å øke framtidig verdiskaping*
Rundt halvparten ønsker å investere i skogen for å øke framtidig verdiskaping.
- *Ønsker å få bort mest mulig skog, "Det gror igjen overalt":*
2/3 er veldig enig eller delvis enig i at de ønsker å få bort mest mulig skog.

Dersom du vil investere i skogen, hvilke tiltak ser du for deg?:

- *Bygge eller ruste opp skogsvei*
Rundt halvparten av de spurte synes det var viktig eller veldig viktig å ruste opp skogsvei.
- *Plante barskog:*
1/3 synes det å plante barskog var viktig eller veldig viktig investering i skogen.
- *Lauvrydding i plantefelt:*
Nærmere halvparten mener lauvrydding i plantefelt er viktig eller veldig viktig investering i skogen.
- *Avstandsregulering og tynning av lauvskog:*
2/3 av de svarte mener investering i form av avstandsregulering og tynning av lauvskog er viktig eller veldig viktig. Her var spesielt gruppe B (neste generasjon) tydelige; hele 5 av 6 mente dette var veldig viktig investering.
- *Avstandsregulering og tynning av barskog:*
Rundt halvparten av de svarte mener investering i form av avstandsregulering og tynning av barskog er viktig eller veldig viktig. Her er også gruppe B tydelige; igjen er 5 av 6 enige i at det er en veldig viktig investering i sin skog.
- *Investering i utstyr for næringsmessig skogsdrift i egen skog og/eller hos andre skogeiere:*

1/3 av de svarte mente dette kunne være en viktig eller veldig viktig tiltak ved en investering i skogen. Her igjen er det spesielt gruppe B som utmerker seg med investeringslyst. Gruppe C og D har lavt antall som mener dette er viktig investering.

8 Bosetting og driftsbygninger

8.1 Bosetting på landbrukseiendommer:

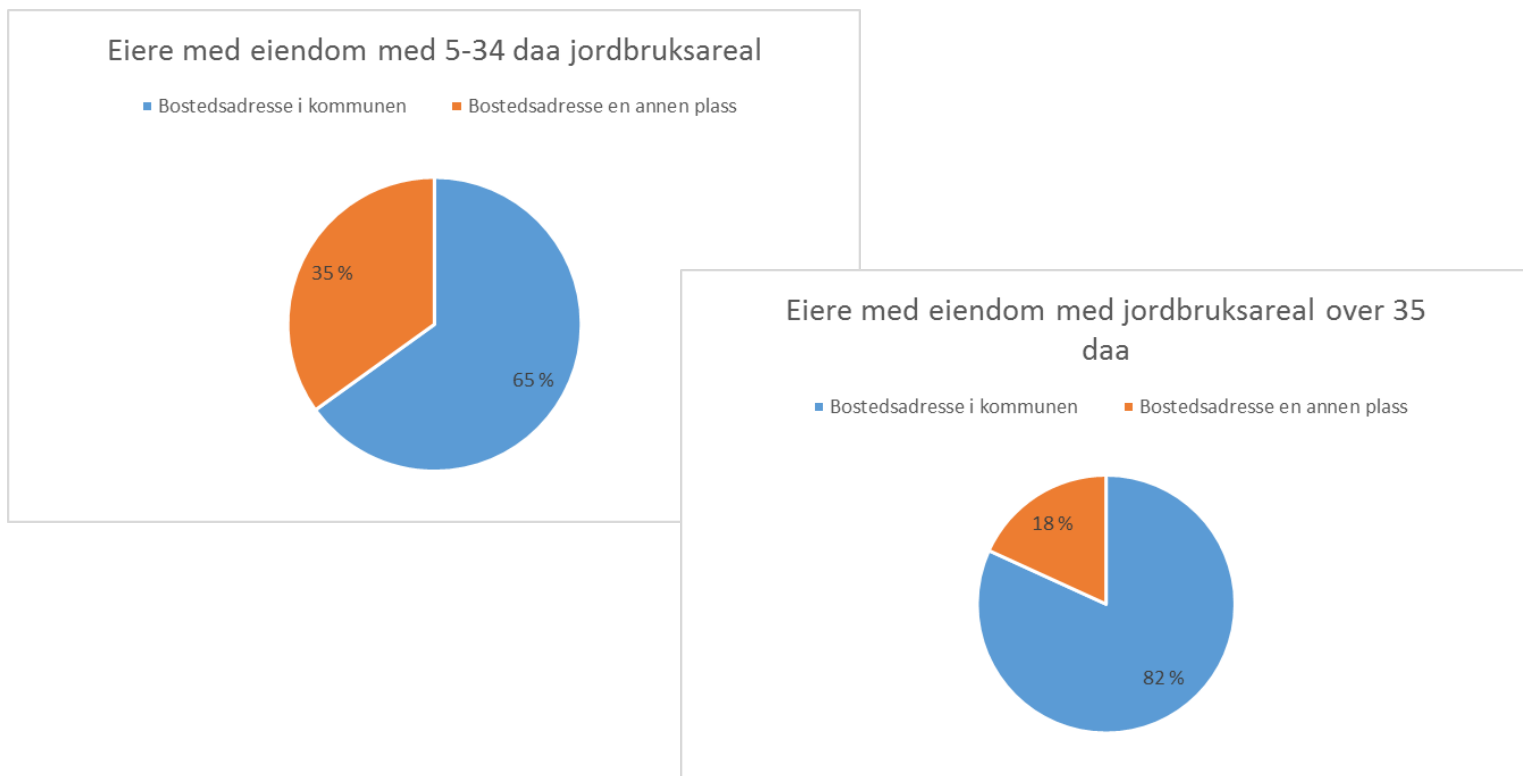
I 2017 var det ifølge SSB 241 landbrukseiendommer med boligbygging i kommunen. Av disse var 123 landbrukseiendommer (eiendommer med mer enn 5 daa eid jordbruksjord og/eller minst 25 daa produktiv skog) med bosetting (SSB, tabell 06520). Samme år var det 49 % av landbrukseiendommer med boligbygging som var uten bosetting(SSB). Altså 118 landbrukseiendommer med boligbygg som var uten bosetting.

	2006	2009	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1943 Kvæningen									
Landbrukseiendommer i alt	292	292	292	342	342	341	338	338	338
Bebygde landbrukseiendommer	276	275	274	303	302	302	301	301	301
Bebygde landbrukseiendommer (prosent)	94,5	94,2	93,8	88,6	88,3	88,6	89,1	89,1	89,1
Landbrukseiendommer med boligbygning	252	249	247	244	243	243	244	244	241
Landbrukseiendommer med boligbygning og bosetting	133	127	117	129	130	124	127	131	123
Landbrukseiendommer med boligbygning uten bosetting (prosent)	47,2	49,0	52,6	47,1	46,5	49,0	48,0	46,3	49,0
Personer i alt bosatt på landbrukseiendommer med boligbygg	329	316	287	296	295	282	261	254	249
Bosatte på landbrukseiendommer av alle bosatte i kommunen (prosent)	23,7	23,8	21,8	22,5	23,7	22,9	21,3	20,6	20,2

Fotnoter

Omfatter eiendommer som har minst 5 dekar eid jordbruksareal og/eller minst 25 dekar produktiv skogareal. Statistikken bygger på data fra ulike registre, og eiendommer i Landbruksregisteret er utgangspunktet. De siste årene har det pågått en kvalitetssikring og oppdatering av arealer og enheter i Landbruksregisteret. Dette har ført til at endringer fra ett år til neste ikke nødvendigvis viser den reelle endringen i perioden. Overgang fra matrikeladresse til vegadresse har også gitt store endringer fra ett år til det neste i noen kommuner.

Sorterer man eiendommer etter jordbruksareal (fulldyrka, overflatedyrka og innmarksbeite) og ser på hvem som har fast bostedsadresse på de ulike eiendommene ser man at det er større andel som bor på de større eiendommene (over 35 daa) enn på de under 35 daa. Det skal bemerkes at det er flere eiendommer i kommunen som er under 35 daa i kommunen enn over 35 daa.

Figur 1 Tallene er hentet fra rapport LREG 630- Eierliste per kommune, fra Landbruksdirektoratets informasjonsbase. Merk at det er flere eiendommer med jordbruksareal mellom 5-34 daa enn over 35 daa.

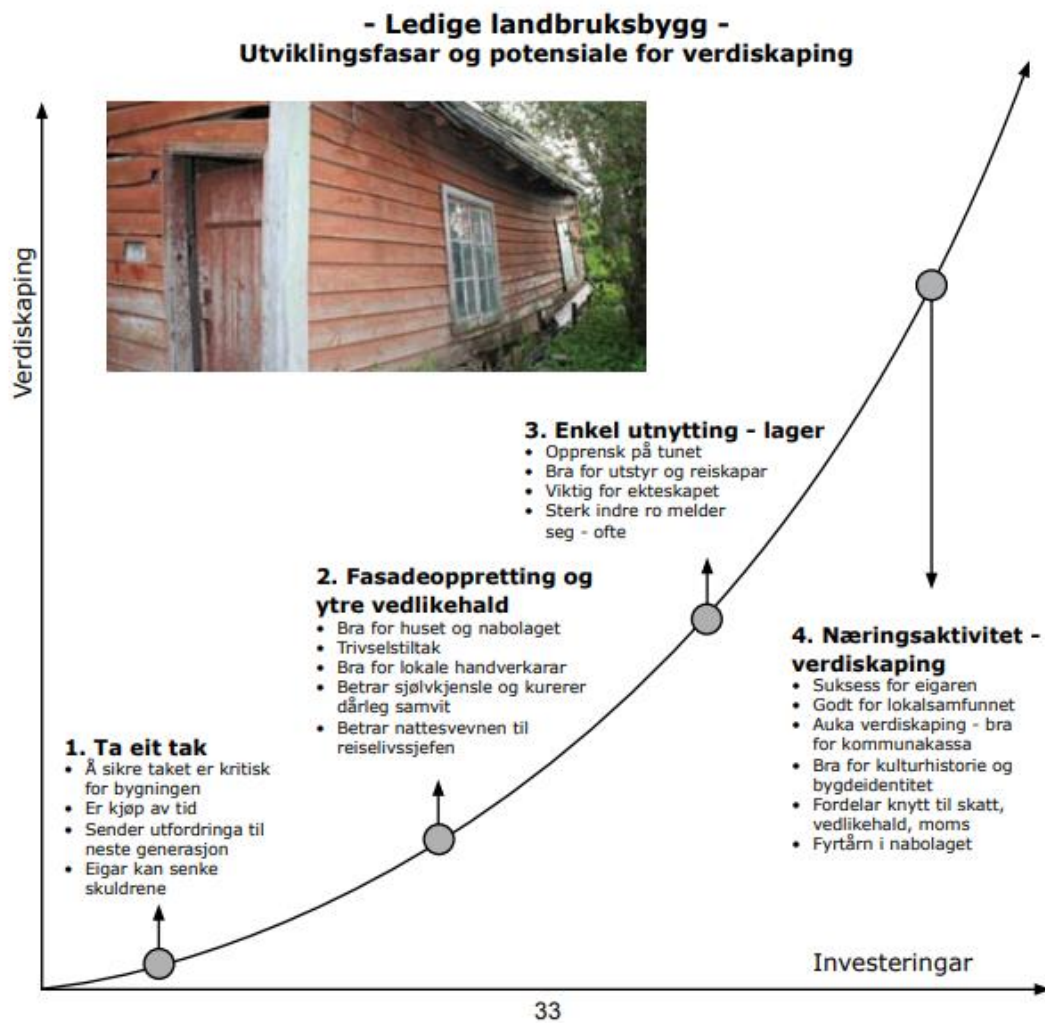
8.2 Driftsformer:

Melkekyr og sau har tradisjonelt sett vært de to vanligste driftsformene i Kvænangen. Det har også vært to grise fjøs i kommunen, men tilgangen til smågris av god kvalitet som ikke må hentes langt unna har vist seg å være vanskelig. Grasproduksjon er en fin måte å holde jorda i hevd på og noen driver med dette selv om annen drift er nedlagt. Potet har også vært prøvd, men i dag er det kun potet satt til eget bruk. Bær har også vært populært å ha til eget bruk. I dag er det et bruk som driver kommersielt med bærsalg og produksjon.

8.3 Driftsbygninger:

De aller fleste landbrukseiendommen som ikke er i bruk idag i Kvænangen, uavhengig av størrelse, har en eller annen form for driftsbygning. Her er det alt fra bygninger fra 40-og 50-tallet med plass til 2 kyr og 4 sau og med låve, til bygg som ble bygd om eller bygd nytt til mer moderne melkedrift på 70-og 80-tallet. For en del av disse bygningene vil det være muligheter for ombygging (se kap. «Muligheter»), men mange trenger helt nye bygg for å kunne starte opp drift. Det stilles strenge krav til ny driftsbygning, både i forhold til bl.a dyrevelferd, byggetekniske løsninger og ved behandling av eventuelle råvarer. Ved

eksempelvis en ombygging av en driftsbygning kreves det som regel søknad. Også en bruksendring av et bygg, selv om du ikke endrer på noe i bygningen, er som regel søknadspliktig. Det å gjøre en god jobb på forhånd med tanke på hva som er lov og ikke lov kan vise seg å være lønnsomt. Kommunen kan hjelpe deg med hva som kreves av søknader osv. Kulturminneavdelinga hos fylkeskommunen har også god kunnskap om slikt. Gamle landbruksbygg har et stort potensiale for verdiskaping.

Bilde 6 hentet fra håndboka "Ny bruk av ledige landbruksbygg".

9 Utviklingen i landbruket i Kvæningen:

Årsakene til hvorfor noen velger å legge ned drifta av en gård kan være både mange og sammensatte. Det kan spenne seg fra et resultat av nasjonal politikk til personlige utfordringer samt mange andre ulike årsaker.

For Kvæningen sin del som er en kommune med små landbrukseiendommer, med forholdsvis lavt arealtall på dyrka mark pr eiendom så er bruksrasjonaliseringa av landbruket en stor utfordring. Den nasjonale politikken har stilt krav om økt effektivisering. Tilskudd har vært tildelt det formål om å øke størrelsen på gårdsbrukene, både med tanke på areal og antall dyr. Lav inntjening på mindre bruk, som igjen har gjort det vanskelig og usikkert å fornye driftsbygninger og utstyr, gjør sitt til at det kan være et stort og langt steg å drive videre eller starte opp. Dette slår nok spesielt tydelig ut på gårdsbruk der det har vært lavt vedlikehold og lite nyinvesteringer.

I tillegg har måten å drive jordbruk på endret seg enormt de siste tiårene. I dag er ikke et gårdsbruk et familiebruk som skal holde liv i en familie, det er ikke en plass hvor det er naturlig at «alle» skal hjelpe til på ugunstige tidspunkt og hvor det er greit med lange arbeidsperioder uten ferie og fritid. Nå er også oftere en partner utenom driften, og man er i større grad avhengig av innleid hjelp, noe som kan være vanskelig å få tak i. Når flere legger ned så forsvinner fagmiljøet og kolleger, det blir vanskeligere å få tak i hjelp om man skulle trenge det. Det kan se ut som at andelen gårdsbruk som legger ned øker med økende antall kilometer til nærmeste bruk i drift fordi det aktive miljøet tynnes ut (Puschmann og Stokstad 2010) På fastlandet i Kvæningen er gjennomsnittsavstanden mellom bruk i drift i dag på nesten 10 km (målt i kjørbar vei). Risikoen ved dette er en mer omfattende nedlegging i områder hvor det er lange avstander mellom brukene. Etter hvert er det ingen igjen til å drive jordbruksarealet.

I 2003 ble det innført krav til momspliktig omsetning på minimum 30 000 kr for å motta produksjonstilskudd. For små sauebruk, med lavt arealtall og få dyr kan dette ha vært kroken på døra for noen. Dette kravet ble redusert til 20 000 kr i 2007, men da kan det ha vært for sent for mange. Det kan være en årsak til den store nedleggelsen av sauebruk mellom 2000 og 2006. I dag er det ikke krav til en spesifikk sum på omsetning, men fra det beregnede produksjonstilskuddet trekkes et bunnfradrag på 6 000 kroner per søker.

Det er også vanskelig å holde et innovativt og aktivt fagmiljø når det blir en stor nedleggelse på forholdsvis kort tid. Det kan dermed bli til at de som er igjen søker ut for å finne fagmiljø, og det blir vanskelig å holde «trykket» oppe på de få som er igjen. Det sender heller ikke så mange positive signaler når det på kort tid er mange som velger å avslutte sin drift. Det er viktig å huske på de sosiale funksjonene når ei næring sliter. Da er det viktig å se på om man kan sette inn tiltak tidlig nok slik at man muligens kan snu en slik trend.

9.1 produksjonstilskudd:

Når man tenker på aktive gårdsbruk i landbruket tar man gjerne utgangspunkt i hvem som søker produksjonstilskudd. De er definert innenfor å drive med et minimum med dyr og/eller areal, samt et minimum på inntekt på drifta. Da har man en definert gruppe å ta utgangspunkt i, samtidig som at like søknadsskjema gjør at man får en god oversikt over konkrete tall innenfor de ulike produksjonene. Det er landbruksforvaltninga i kommunen som har ansvar for godkjenning og kontroll av produksjonstilskudd.

Satsene i produksjonstilskuddet fremforhandles i jordbruksavtalen hvert år. §1 i Forskrift om produksjonstilskudd og avløsertilskudd sier dette om formålet til produksjonstilskuddet: «å bidra til et aktivt og bærekraftig jordbruk innenfor de målsettinger Stortinget har trukket opp.». Forskriftene setter også disse grunnvilkårene for å søke produksjonstilskudd i §2: *Tilskudd etter forskriften kan gis til foretak som er registrert i Enhetsregisteret og som driver vanlig jordbruksproduksjon på én eller flere landbrukseiendommer med de dyreslag eller de vekstgruppene det søkes tilskudd for, slik disse gruppene til enhver tid er definert i medhold av jordbruksavtalen.*

Produksjonstilskuddet er delt opp i ulike tilskuddssatser alt ettersom hvilken sone man driver i. Det blir gitt tilskudd på arealbruk og dyreantall, samt avløsertilskudd. Kvæningen ligger i sone 5 for kjøtt og i sone I for melk.

Det stilles krav for å kunne søke produksjonstilskudd:

Foretaket må:

- være registrert i Enhetsregisteret i Brønnøysund innen søknadsfristen (dvs. ha organisasjonsnummer)

- drive vanlig jordbruksproduksjon på én eller flere landbrukseiendommer (Foretak som kun driver med birøkt er unntatt fra kravet om at produksjonen må drives på én eller flere landbrukseiendommer)
- disponere de dyra og de arealene det søker tilskudd for
- drive arealet det søker tilskudd for aktivt på det tidspunkt eller i den perioden som fremgår av jordbruksavtalen for å være berettiget tilskudd.

(www.landbruksdirektoratet.no)

9.2 Utviklinga i søknad om produksjonstilskudd i Kvæningen:

I 2000 var det 19 gårdsbruk med sau som søkte produksjonstilskudd, og antallet vinterfora sau var 713, altså rundt 37,5 sau pr bruk. 6 år senere var det 11 søkere med sau, og antall vinterfora var gått ned til 473 sau, og gjennomsnittet var økt til 43 sau pr bruk. På 6 år var det altså en nedgang på nesten 50 %, både på antall søkere og antall vinterfora sau. Dette er brutalt, spesielt for en kommune med så store utmarksressurser som Kvæningen. For 2018 var det fire søker som drev med saueproduksjon og antall vinterfora sau var da gått ned til 154 sau (Landbruksdirektoratet, søknader om PT 2018). For 2019 vil tallet bli ytterligere redusert.

På melkebruk er tallenes tale enda mer brutale; på 6 år, fra 2000 til 2006 gikk antall melkebruk fra 11 til 4 bruk. Deretter har det stabilt holdt seg på to melkebruk i kommunen, ett i Burfjorddalen og ett på Nordstraumen. I dag er det 3 eiendommer med melkekvote, to av disse er i drift og den 3. leier ut sin kvote. Kvotegrunlaget er på 697 148 liter i hele kommunen.

Tabell 1 Tall hentet fra rapport PT 120 i Landbrukets informasjonsbase (LIB)

Årstall	Antall søkere med Sau	Antall vinterfora sau	Antall søkere med melkekyr	Antall melkekyr
2000	19	713	11	177
2006	11	473	4	78
2012	7	322	2	61
2018	4	177	2	70

9.3 Årsaker til nedleggelse i Kvænangen:

Det ble laget en spørreundersøkelse for de som har drevet gård, men lagt ned. Dessverre nådde man ikke ut til denne gruppa på en god måte, da undersøkelsen kun ble lagt ut på nett. Hadde man gjort dette igjen, skulle man nok kjørt dette som et direkte intervju og kanskje da fått mer konkrete svar på hva som gjorde at de la ned drift. Det kom inn 6 svar i denne gruppa og tendensen man ser i svarene er at det var lav inntjening og økonomisk utfordrende, samt behov for investering som var avgjørende for videre drift.

10 Rovdyr:

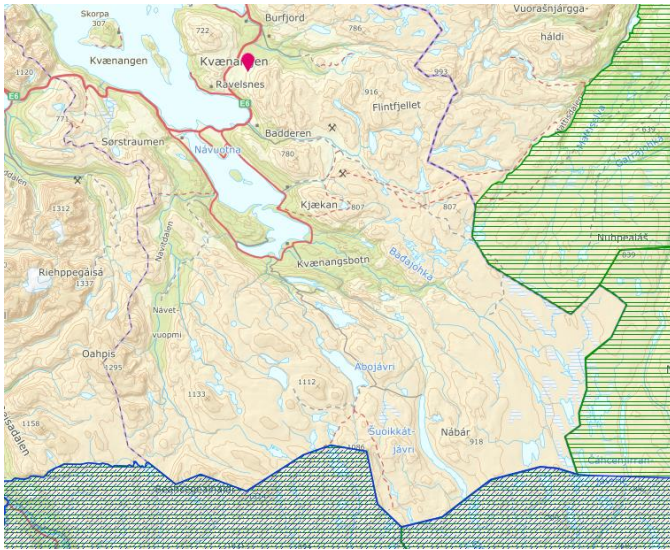
Rovdyr og beitedyr er et særdeles vanskelig tema. De bruker i stor grad de samme arealene, og rovviltbestanden avhenger til dels av produksjonsdyr på beite (Forvaltningsplan for rovvilt region 8 2013). I region 8 (Troms og Finnmark) er det sau og rein som er de mest tallrike produksjonsdyrene i utmarka, og det er også disse som har de høye tallene for tap til rovvilt. Både i produksjon av sau og rein ligger bortimot hele fortjenesten i at dyra henter næring fra utmarksbeite. Som tradisjon er også disse driftsformen viktig.

*Den offentlige forvaltningen har både som oppgave å sikre en bærekraftig bestand av gaupe, jerv, bjørn, ulv og kongeørn, og å **sikre at dyrevelferdsregelverket overholdes for produksjonsdyr på utmarksbeite**. Videre skal hensynet til næringsutøvelsen ivaretas. I denne flerdelte målsettingens natur er det åpenbart rom for konflikter. Forskrift om forvaltning av rovvilt angir retningslinjer innen denne todelte målsettingen, forskriften har følgende formål: Formålet med denne forskrift er å sikre en bærekraftig forvaltning av gaupe, jerv, bjørn, ulv og kongeørn. Innenfor en slik ramme **skal forvaltningen også ivareta hensyn til næringsutøvelse og andre samfunnsinteresser**. Forvaltningen skal være differensiert slik at hensynet til ulike interesser vektlegges forskjellig i ulike områder og for de ulike rovviltarter. Forskriften skal sikre en forvaltning som vektlegger forutsigbarhet og lokal medvirkning.*(Forvaltningsplan for rovvilt region 8)

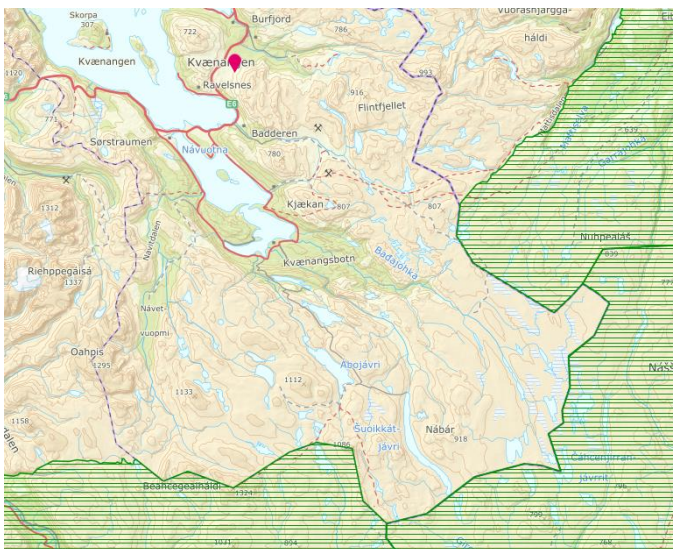
I forbindelse med rovdyrproblemer er det viktig å merke seg at det finnes ulike støtteordninger. I Forvaltningsplanen for rovvilt i region 8 vises det til muligheter for å søke støtte til ulike tiltak mot rovdyr både innenfor SMIL, organisert beitebruk (eks.radiobjeller mm), BU-midler og RUP-midler.

I lavrisikoområder er det vanlig å regne med et normaltap på omkring fire prosent for lam og to prosent for sau på utmarksbeite i snitt over flere år. Troms er et av de fylkene i landet med

høyest kvalitet på utmarksbeitene, og rovvilt er en betydelig årsak til at langt fra hele beitepotensialet blir utnyttet (Forvaltningsplan for rovvilt region 8).

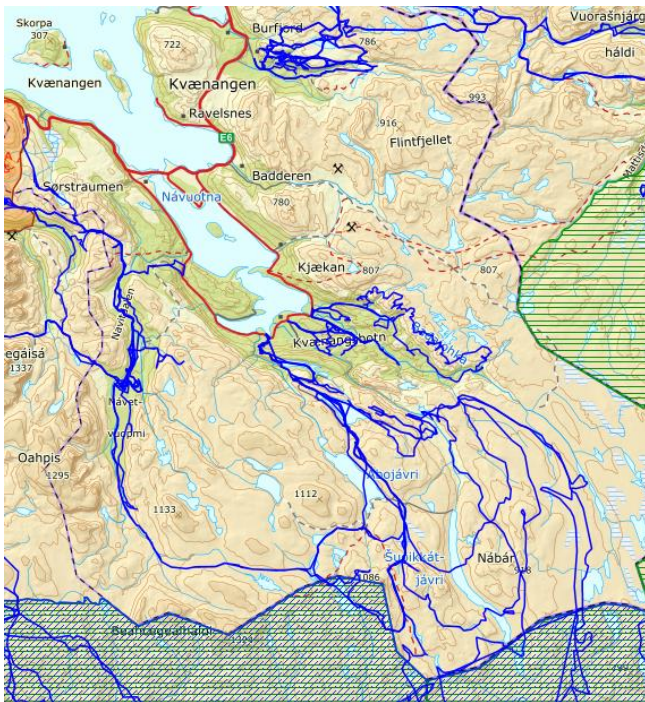
Figur 2 Blått skravert område viser grensa for forvaltningssone A for jerv mot/i Kvænangen kommune. Grønt skravert område viser forvaltningssone A for gaupe (se også figur 2) (www.rovbase.no)

Figur 3 Grønt skravert område viser grensa for forvaltningssone A for gaupe mot/i Kvænangen kommune (www.rovbase.no)

Forvaltninga av rovvilt skal være arealdifferensiert. I praksis betyr det at man deler opp områder i soner som er enten A eller B-prioritert. A-prioritert vil si at området er prioritert for rovvilt, B-prioritert vil si at området er prioritert for beitedyr. Ved å sette en slik grense ønsker man å imøtekomme begge særinteressene, og er et kompromiss mellom nødvendig areal til leveområder for rovvilt og beiteområder for sau og rein.

Det er verdt å merke seg at gjennom Scandlynx sitt arbeid i Troms og Finnmark er det dokumentert at gaupas matseddel består hovedsakelig av tamme beitedyr, i motsetning til lengre sør hvor rådyr er viktigste byttedyr. I forvaltningsplanen fra 2013 ville rovviltnemnda jobbe for å omfordele måltallet for gaupe sørover, og dermed ut av reindriftsområde. Ser man på andre artikler fra scandlynx-prosjektet viser det seg at jerven er den største skadevolderne på sau, mens gaupa trolig er et større problem når det gjelder tap av rein (Mattison. J. 2011). En annen artikkel så på hvordan jerv og gaupe påvirker hverandre (Mattison J. 2011) men man kunne ikke se tydelig tegn på konkurranse. Artene hadde fullstendig overlappet leveområde, og prefererte samme type terreng; bratt og ulendt terreng i fjellbjørkeskog. Studiet viste at jerven hadde fordel med å dele leveområde med gaupa, da jerven utnyttet tilgangen til åtsel.

Figur 4 Sporlogg fra 2012, jerv og gaupe. Viser tydelig aktivitet i området som er prioritert for beitedyr. (www.rovbase.no)

11 Spørreundersøkelsene:

Det ble opprettet 4 ulike grupper for en spørreundersøkelse.

Gruppe A: de som driver i dag

Gruppe B: Neste generasjon

Gruppe C: de som har drevet men nå lagt ned

Gruppe D: de som eier en landbrukseiendom men ikke har drevet den i sitt eie

Alle 4 spørreundersøkelsen ble laget i Easyquest. Gruppe A fikk tilsendt sin spørreundersøkelse på mail. Spørreundersøkelsen for gruppene B, C og D ble publisert på kommunens hjemmeside og facebookside.

I gruppe A svarte 9 av 10 mulige! Noe som var veldig positivt. Dessverre ble det ikke så mange svar som håpet i gruppene B, C og D. Kun 11 svar ble levert inn innen 1.mars. Fristen ble utsatt til 10.mai og man fikk da økt antall svar til 26 stk. Selv om svarene som ble levert ikke var så mange som håpet så var svarene som ble levert både gode, ærlige og konstruktive. Dessverre er svarprosenten såpass lav at man ikke kan hente ut sikker statistikk, men noen tendenser kan man se.

Spørsmålene ligger som vedlegg i rapporten.

11.1 Gruppe A: de som driver i dag:

En av oppgavene til prosjektet var å finne ut hva de som driver i dag mener om situasjonen i landbruket. Det ble bestemt å lage en spørreundersøkelse for å se på om det var tendenser som kunne brukes for å forstå landbruket i dag. Alle som søkte produksjonstilskudd 15.oktober 2018 ble tilsendt en mail med en spørreundersøkelse. 9 av 10 søkere svarte på denne undersøkelsen, noe som er veldig bra! Med bakgrunn i at det er svært få som kan svare på undersøkelsen siden miljøet er såpass lite, så må man ta høyde for store utslag på få svar. Det er likevel interessante tendenser og ganske klare svar på en del av spørsmålene. Det å få svar fra næringa var viktig for prosjektet. Svarene fra næringa er sett på som tendenser hvor flere av disse tendensene er tatt med som tiltak i rapporten.

11.1.1 Årsaker til drift:

Det er i hvert fall veldig tydelig at interesse for jordbruket er veldig viktig for at gårdbruker driver med dette yrket. 6 av 9 sier at en veldig viktig årsak til at de driver med jordbruk er interessen for jordbruket, 2 av 9 sier det er viktig og en er nøytral. Det er i

hvert fall et tydelig signal på at det er interessen som gjør at man driver jorda og ikke pliktfølelsen, som kanskje var mer påtvunget tidligere. Nå har man heller ikke det behovet for å ha en gård for å fø seg og familien, og man trenger kun velge dette yrket ut ifra interesse. Mange bønder ser nok også viktigheten av det samfunnsmessige ansvaret med å ta vare på jorda og at de bidrar til noe som alle trenger; nemlig sunn og trygg mat.

Plikt og tradisjon for å drive et gårdsbruk står ikke lenger like sterkt. Her er 5 av 9 nøytrale til denne årsaken, mens for 3 av 9 er dette en viktig årsak for å drive med jordbruk. For 1 er dette veldig viktig årsak.

Tilknyttinga til plassen står sterkt. 3 av 9 sier dette er en veldig viktig årsak, og 4 av 9 sier dette er en viktig årsak. 2 er nøytrale.

På spørsmål om årsaken til å drive med jordbruk er å hindre at gården går ut av familien svarer 5 av 9 at dette er en viktig årsak. 2 er nøytrale, 1 sier dette er veldig uviktig, og 1 sier dette er uviktig.

Også lysten til å bestemme over eget arbeid er en viktig faktor for at man driver med jordbruk. 4 av 9 sier dette er veldig viktig, og 4 av 9 sier at dette er viktig.

11.1.2 Leiejord:

På spørsmål om det er jordeier eller jordleier som tar seg av vedlikehold av jorda er det er uten tvil den som leier jorda som har tar seg av vedlikehold av jorda. Det er et overraskende lavt ønske om å ha mulighet til å kjøpe jorda som gårdbruker nå leier, kun 2 av 7 som har svart på spørsmålet ønsker å kjøpe jorda om de fikk mulighet til det. 3 sier de er usikker mens to svarer klart nei.

Også på nydyrking er interessen ganske lav for å dyrke nytt. De som ønsker å kjøpe jord er de samme som vil dyrke nytt. Resten er enten usikker eller ikke interessert. Det som er interessant er at de som ønsker å kjøpe og nydyrke ikke er de med lengst vei til den dyrka marka de har tilgjengelig, og heller ikke har lang kjørevei som et problem.

Det er ingen spesifikk sammenheng med planer om framtidig investering i forhold til ønsket om å kjøpe jord eller nydyrke. Av de to som ønsket å kjøpe jord har den ene planer om å investere i tradisjonell drift, mens den andre ikke skal investere og er fornøyd med dagens drift.

11.1.3 Kjørevei:

Lang kjørevei er et stadig tilbakevendende tema og er påpekt som en årsak til problemer med investering og utvikling i landbruket i ulike rapporter. På direkte spørsmål om lang kjørevei er en utfordring sier 5 av 9 at dette ikke er et problem. Det er stikk i strid med hva man ville forvente. Ser man litt nærmere på dette er det klart at beliggenhet har mye å si. På Spildra er ikke lang kjørevei et problem, og de som drifter der klarer seg stort sett med de arealene de har til sitt bruk. Det er også her de er mest fornøyd med egen drift og ikke har planer om investering. Det skal påpekes at gjennomsnittsalderen her er høy, og at de tidligere har gjort en del viktige investeringer i sin drift. 3 av 9 svarer ja på spørsmål om lang kjørevei er en utfordring.

3 av brukene på fastland har en kjørevei til dyrka mark på over 10 km. 1 av disse har en kjørevei på mer enn 15 km og gjennomsnittlig kjørevei på mellom 10 og 15 km til dyrka mark. Dette er veldig lange avstander, og vil fort gå utover hvor mye tid man kan bruke og hvor hensiktsmessig det er økonomisk å bruke og å vedlikeholde denne dyrka marka. Det er likevel ikke de med lengst kjørevei som har et ønske om å nydyrke. Kun 1 av 3 sier klart ja til nydyrking. Temaet er drøftet i kapittelet om «nydyrking»

Det er positivt å se at 7 av 9 bruk i drift faktisk ikke har mer enn 5 km i gjennomsnittlig kjørevei. Det er 2 bruk som har mer enn 10 km gjennomsnittlig kjørevei til dyrka mark. Det er svært lang avstand når man skal gjødsle og høste inn grovfor med traktor. Det koster både tid og penger med så lang kjørevei.

11.1.4 Rovdyr:

For de som har problemer med rovdyr vil dette være svært krevende situasjon å være i. I Kvæningen svarer 2 av 9 gårdbrukere at de har problemer med rovdyr, og da jerv og gaupe. Det er klart at det er de med dyr på utmarksbeite som er utsatt for rovdyr. På Spildra er det ikke rovdyr, noe som vil si at det er svært få som er aktiv i dag som kan være plaget med rovdyr. Desto mer alvorlig er det at de få som driver med dette på fastland er så plaget. En av disse sier at problemet er såpass stort at det er avgjørende for videre drift. Det er jerv og gaupe som er oppgitt som et dokumentert problem. Det ble i 2018 tatt 36 sau og lam av gaupe i Kvæningen(rovbase.no/erstatning). Det er satt opp to forvaltningssoner for fredet rovvilt: A og B soner. Dette gjelder hver av artene jerv, gaupe og bjørn. I sone A er det satte et bestandsmål for antall ynglinger for den

enkelte art. Sone B hensyntar beitedyr (se kap. Rovdyr). Kvæningen er B-sone og det skal i utgangspunktet ikke være rovdyr i kommunen.

11.1.5 Målet med drifta:

På spørsmål om hva som er målet med drifta svarer stort sett alle at det å få til gode driftsresultat som også gir god og sunn økonomi som igjen gjør at man kan betale gjeld. Det å kunne utvikle gården er viktig eller veldig viktig. I tillegg er det å ha en sikker jobb og trives med hverdagen sentrale mål med drifta til de fleste. Det å drive gård er krevende. Man skal kunne litt (og aller helst mye!) om utrolig mye forskjellig. Det er ikke alltid inntjeninga står i stil med alt arbeidet man gjør, og det å kjøpe seg hjelp er fort kostbart.

11.1.6 Landbruksforvaltninga:

På spørsmål om hva forvaltninga kan gjøre for at gårdbrukeren skal oppnå målet sitt er viktigheten av å følge opp regelverket i form av jord og konsesjonsloven viktig for mange av de som driver i dag. Det kommenteres også at regelverket er viktig for å sikre bosetting i utkanten av kommunen. En tettere oppfølging og det å være mer interessert i arbeidet som skjer ute på gårdene er viktig for flesteparten av de som drifter idag. Det er kommentert både i referansegruppa og i undersøkelsen at det savnes et større og sterkere faglig nettverk, men det ser ikke ut til at man forventer at landbruksforvaltninga skal ta seg av denne delen. Hvem tar ansvaret? Vil dette komme av seg selv om det blir flere drivere?

11.1.7 Lokalpolitikk:

Politisk ser det ut til å være et større krav fra gårdbrukerne. Politikk ser ut til å engasjere stort. Det ble stilt spørsmål om hva politikerne kan gjøre for at gårdbrukeren skal oppnå målet sitt. Det ble lagt fram 5 forslag som skulle bemerkes på en skala fra veldig uviktig til veldig viktig. Det ble også gitt mulighet til fritt å kommentere til dette spørsmålet. De 5 forslagene som ble lagt fram var:

1. Framsnakke landbruket mer,
2. Ha større kunnskap om landbruket
3. Vedta en landbruksplan
4. Være tro mot en eventuell landbruksplan
5. Sette sammen en tverrpolitisk «jordgruppe» som samarbeider for landbruket i kommunen

På alle forslagene mente flertallet at dette var veldig viktig eller viktig for bondens hverdag. Spesielt punkt 2 «Å ha større kunnskap om landbruket» mente 6 av 9 var veldig viktig.

Det kan se ut som at forutsigbarhet politisk og et uttalt ønske fra politikere om å satse mer på landbruket står sterkt hos de som driver i dag. Et annet viktig moment er at ord blir fulgt opp med handling fra politikernes side. Det at man politisk har en plan som støtter opp om sitt arbeid i hverdagen, og som kan legge føringer for landbruket virker å være veldig viktig for flertallet av de som driver i dag. En tverrpolitisk gruppe som jobber for jordbruket har vært prøvd i bla. Kvæfjord med veldig godt resultat. Her jobber forvaltning, politikere og bønder i samme retning og Kvæfjord er blitt en særdeles aktiv jordbrukskommune.

På muligheten for å kommentere til dette punktet i undersøkelsen blir blant annet dette påpekt: *«Kommunen har hatt som politikk å gjøre om landbruksområder og øvrige produksjonsbygder til fritidsområder ved å ikke bruke konsesjonsloven og jordloven aktivt til å sikre en spredt bosetning. Fjerning/sentralisering av grunnleggende tilbud som skole og barnehage er en trussel mot landbruket og øvrig privat næringsliv og bosetning i distriktene. Det haster med å få på plass tilbud dersom kommunen mener noe annet med dette prosjektet enn å finansiere prosjektstillinger som skal utrede forhold og problemstillinger som allerede er åpenbare.»*

Viktigheten av å bli sett og hørt påpekes også: *«Man må bli enige om hva som er realistisk i Kvænangen, og hva vi har forutsetning for å drive i Kvænangen. Det er viktig å ha dialog med de som driver og høre med dem hvilke muligheter de ser, før man tar avgjørelser i de ulike sakene. Rekruttering til landbruket er noe som må prioriteres hvis vi skal ha vekst i denne sektoren.»*

11.1.8 Investeringsplaner:

På spørsmål om de som driver i dag har investeringsplaner svarer 3 av 9 at de «har lyst, men tørr ikke satse med dagens økonomi». 3 av 9 er «fornøyd med dagens drift og har ikke behov for å investere», mens 3 av 9 «skal investere» enten i tradisjonell drift eller i en tilleggsnæring. Å investere koster selv om det finnes mange ordninger for støtte til dette, spesielt gjennom Innovasjon Norge.

Det viktigste når man skal investere er å ha en realistisk driftsplan som tar hensyn både til de menneskelige ressursene (hva kan bonden gjøre selv, hva er lurt/ikke lurt at bonden gjør selv, hva har bonden av kunnskap, er det marked for å satse osv) og forhold rundt som

arealgrunnlag, bygningsmasse, utstyr osv. Her er det mange instanser som kan hjelpe med trygge og fornuftige driftsplaner, og denne førfasen er det viktig å bruke tid på slik at man får en investering man kan håndtere og er fornøyd med. Det er ikke alltid at jo større jo bedre, noen ganger kan det være lurt å skynde seg langsomt (uten at man skal stoppe helt opp!).

Det er muligheter for de som vil og kan satse. Som en av gårdbrukerne sier i en kommentar: *Landbruket har relativt gode naturgitte forutsetninger for å kunne være en kontinuitetsbærer for bosetning og næringsliv i Kvæningen. Problemet ligger hovedsakelig i forvaltning av eierstruktur og politikken i kommunen. Gårdene må gjøres tilgjengelig for folk som vil drive landbruk, og boliger må bli tilgjengelige som boliger. Det må sørges for gode og forutsigbare tilbud spesielt innenfor skole og barnehage for å gjøre det attraktivt og mulig å bo i distriktene igjen. Kvæningen har et stort potensiale innenfor nisjeproduksjon av jordbruksvarer og bedre utnyttelse av skogen og utmarksressursene til beite, vedproduksjon og nisjeprodukter. Å kombinere landbruk med tilleggsnæringer som snørydding, salg av ved, håndverktjenester, fiske m.m. gjør det mulig å drive små gårder i Kvæningen. Dette er driftsformen som har befolket Kvæningen oppigjennom tiden, og er faktisk enda ganske vanlig.*

Muligheten for kombinasjonsjordbruk og tilleggsnæring er kommentert av flere: *Det kan se ut til at det er vanskelig å satse på store bruk i Kvæningen, pga små bruk og behovet for investeringer er enorme. Vår erfaring er at det er gode muligheter for bær- og grønnsaksproduksjon. Slik produksjon krever ikke så store områder. Lokal- og ren mat er en nisje som er i vinden nå, og det er ikke vanskelig å få solgt produktene. Kanskje man i Kvæningen burde satse mer på dyrking av mat, og samtidig satse distribusjonsleddet, f.eks. at produsentene etablerer felles mottaksstasjon som selger produktene videre. En moderne Fiskarbonden - modernisering av kombinasjonsdrift basert på de tilgjengelige ressursene - vil kanskje være en måte å snu den negative trenden med nedlegging av landbruk i vår kommune.*

11.1.9 Skogsdrift:

Skog er en ressurs i kommunen. Men det er svært få som bruker skogen kommersielt lengere. Samtidig så er stående volum og tilveksten sterk økende. Ressursene øker derfor, og det vil gi grunnlag for større utnyttelse i framtida. På spørsmål om hvilke tanker gårdbrukerne har om skogen på eiendommen ønsker 6 av 9 å kun bruke skogen til uttak av brensel til eget bruk, jakt og rekreasjon. 2 av 9 ønsker i tillegg å produsere ved, materiale og/eller tømmer for salg.

Det er lite interesse for investeringer i skogen. Kun en av gårdbrukerne ser for seg flere tiltak for investering i skog, og da i form av plante barskog, lauvrydding i plantefelt, avstandsregulering og tynning av barskog og lauvskog, samt opprusting og/eller bygging av skogsvei. Som investering i skog er også hyttetomter nevnt, samt investering i utstyr for næringsmessig skogsdrift.

11.1.10 Landbruksnæringas oppfatning av hvordan de blir sett på:

Det ble i undersøkelsen spurt om gårdbrukernes syn på hvordan folk generelt i kommunen ser på landbruket. Det er de i næringa som lever med folks oppfatning av landbruket, og det er også de som kanskje tar dette med seg videre. Enten i form av å bli backa opp, eller bli nedslått av. Hvordan de som er aktive gårdbrukere i dag vil oppleve folk rundt næringa vil variere svært, både fordi folk er forskjellige og tolker ting forskjellig. Det er uansett interessant å se om det er mye lik oppfatning. Det ble i denne spørreundersøkelsen satt opp 7 ulike påstander som bøndene skulle rangere i fem ulike kategorier fra veldig uenig til veldig enig i.

- **Påstand 1:** *De fleste bryr seg ikke om landbruket.* Her var det ganske lik oppfatning hvor 6 av 9 var delvis enig, 2 veldig enig eller nøytral, mens kun 1 var veldig uenig i påstanden. Det å bli sett er svært viktig for alle. Når det man driver med oppleves som noe som folk flest ikke bryr seg om, eller ser viktigheten av, kan dette fort gå utover både motivasjon og ønske om videre drift. Maten man kjøper på butikken er den maten bøndene står opp hver dag for å produsere. I et lite samfunn som Kvæningen, hvor man tross alt er ganske tett på både naturen og produksjonsarealene er det synd at det er en oppfatning av at de fleste ikke bryr seg om landbruket.
- **Påstand 2:** *De fleste snakker ned jordbruket og mener vi (bøndene, red.anm) snylter på samfunnet.* Her var det litt mer sprik i oppfatningen til gårdbrukerne. Her var det jevn fordeling i alle kategoriene. 2 av 9 var nøytrale til påstanden, 2 var veldig enig, 2 var delvis uenig og 2 var delvis enig, 1 av 9 var veldig uenig. Uansett er det synd at det er flere aktive gårdbrukere som går med følelsen av at oppfatningen av deres arbeid ikke er viktig og at det er et arbeid som snylter på samfunnet. Det er kun en som er veldig uenig i denne påstanden.
- **Påstand 3:** *Folk flest i kommunen ser ikke meningen i å drive med jordbruk, og mener maten kan importeres fra utlandet.* Her er 4 av 9 Delvis uenig, 2 av 9 delvis enig, mens de 3 siste er spredt på de resterende kategoriene Nøytral, Veldig enig og veldig uenig.

- **Påstand 4:** *Dyrka mark har vi ikke bruk for, og den kan bygges ned.* Her 4 av 9 delvis eller veldig uenig, 3 er nøytrale og kun 2 er delvis enig. Det virker som at de fleste aktive gårdbrukerne dermed har et forholdsvis positivt inntrykk av at dyrka marka blir brukt og at det fortsatt er verdi i at dyrka mark blir brukt til grasproduksjon og ikke omdisponert.
- **Påstand 5:** *De fleste i kommunen ønsker et solid landbruk i hele kommunen.* På denne påstanden er de fleste (6 av 9) på øvre del av skalaen, fra Nøytral til delvis enig og veldig enig. 3 av 9 er delvis uenig. At det generelt er en oppfatning i næringa av at mange ønsker et solid landbruk i hele kommunen er positivt. Det har nok også mye å si for både videre satsing og neste generasjon at de som driver i dag tross alt har en følelse av at det de driver med er noe som er ønsket av befolkningen rundt.
- **Påstand 6:** *De fleste i kommunen ser verdien i å drive med landbruk, og ser det som en sikkerhet i forhold til selvforsyningsgraden.* Til denne påstanden stiller 5 av 9 seg nøytral. 1 av 9 er veldig enig eller delvis uenig og 2 er delvis enig. Her er det ingen som direkte er uenig i påstanden. Det har vært mye snakk i medier om selvforsyningsgraden i Norge, og selv om Kvæningen ikke er av de stor landbrukskommunene i Norge, så er likevel drifta her like viktig som andre plasser. Det har i en tørkesommer som sommeren 2018 vist seg at det nordlige landbruket i Nord-Troms og Finnmark er viktige, da det kan se ut som at varmere klima slår ut mer positivt i landbruket i nordområdene enn lenger sør.
- **Påstand 7:** *Folk i kommunen setter pris på at dyrka mark blir holdt i god hevd og at det fortsatt er gårdsbruk i drift i kommunen.* Til denne påstanden er 5 av 9 delvis enig, 1 av 9 veldig enig, 2 av 9 er nøytral, 1 av 9 delvis uenig. Det er veldig bra at flertallet av dagens gårdbrukere svarer at de er veldig eller delvis enig i denne påstanden. Til tross for at flere gårdbrukere opplever at folk flest ikke bryr seg opplever det likevel som om folk setter pris på at det er noen som slår jorda og driver gård i kommunen.

Selvforsyningsgraden beskriver hvor stor andel av matvareforbruket som kommer fra **norsk produksjon** av jordbruksprodukter og fisk. De siste årene har selvforsyningsgraden ligget i underkant av 50 prosent. (Store deler av fiskeproduksjonen i Norge eksporteres, og inngår dermed ikke i selvforsyningsgraden)

Dersom man bare inkluderer maten som er **produsert på norsk fôr**, synker selvforsyningsgraden til omtrent 40 prosent.

(www.landbruk.no)

11.1.11 Generasjonsskifte:

For at landbruket skal driftes videre må det være noen som er interessert i å drive eiendommene videre og fortsatt ha et ønske om drift. Neste generasjon er avgjørende for et fortsatt aktivt landbruksmiljø i kommunen.

Blant de som driver aktivt i dag svarer 2 av 9 ja til at de har noen som er interessert i å drive gården videre ved et generasjonsskifte. 5 av 9 usikker på om det er noen som er interessert i å drive gården videre ved et generasjonsskifte, og 2 av 9 svarer nei.

Dette er et springende punkt for videre landbruksdrift i kommunen. Kunnskap og interesse for landbruket er avgjørende for å få folk til å ville satse. Følelser for plassen er viktige årsaker til at det blir drevet gårdsdrift i dag. Viktigheten av å skape gode følelser for plassen, arbeidet, mulighetene, friheten det tross alt gir å drive gård er verdier som er nevnt som viktige for dagens drivere og som må forvaltes videre både til de som er barn og slektninger til de som driver i dag, men også barn og voksne som bor i kommunen. Her har også næringa selv et stort ansvar for å formidle landbruket på en god måte, både ved å invitere inn, framsnakke næringa og tørre å være stolt av sitt eget arbeid. Som en av gårdbrukerne kommenterer i undersøkelsen: «*Framsnekking allerede i barneskole om kombinering som en mulighetens arbeidsplass for å kunne bo i kommunen.*» Allerede i barnehagen burde man begynne med å bli kjent med landbruksnæringa og framsnakke landbruket.

Hvor godt kjenner barn og unge i Kvæningen til landbruket og mulighetene som ligger der? Janteloven kan noen ganger stå sterkt, og da er det særdeles viktig med en samla næring som kan stå imot og samtidig også ta imot de som vil drive med landbruk. Det er viktig å backe opp om næringa, framsnakke og være stolt over at landbruket finnes i kommunen. Inviter, snakk og lytt!

11.1.12 Begrensninger for nysatsing i Kvæningen kommune:

En av hovedoppgavene til rapporten er å se på årsaker som er begrensende for nysatsing i kommunen. Næringa selv fikk gi sine synspunkter på dette.

11 påstander for begrensninger ble listet opp, og gårdbrukerne skulle si om de var veldig uenig, delvis uenig, nøytral, delvis enig eller veldig enig.

- **Påstand 1:** *Den lokale politikken er begrensende for nysatsing i landbruket.* Her viser det seg igjen at den lokale politikken er viktig for dagens gårdbrukere. 5 av 9 veldig enig i at den lokale politikken er begrensende for nysatsing i landbruket. 3 av 9 er

delvis enig i dette og 1 er nøytral. Hvis man ser på hva som er besvart under tema politikk så gjenspeiler dette seg under denne påstanden. Lokal politikk ER viktig for dagens gårdbrukere. Det er her ikke gått videre inn på hva i lokalpolitikken som er begrensningen, men at dette er et tydelig signal til politikere om at den lokale politikken er viktig.

- **Påstand 2:** *Den nasjonale politikken er begrensende for nysatsing i landbruket.* Også her er det ganske stor enighet om at den nasjonale politikken er begrensende for nysatsing. 4 av 9 er veldig enig i denne påstanden, 4 av 9 er delvis enig, mens 1 er nøytral. Den nasjonale politikken er det ikke så veldig enkelt å få gjort så mye med i en håndvending, men her må man også se på hva man har av ressurser for å få påvirket dette. Gjennom lokalpolitikken har man muligheter for å påvirke oppover i systemet. Man kan ta kontakt med «sine» representanter på stortinget. I Kvænangen har man også pdd leder for Troms Bondelag, det er også medlemmer av Bonde- og småbrukerlaget i kommunen, og ved en samkjøring av disse og kanskje nabokommuner som har like utfordringer er det helt klart mulighet for å nå opp. Det krever jobb, men muligheten er der.
- **Påstand 3:** *Liten kjennskap til tilskuddsordninger, rådgiverapparat mm er begrensende for nysatsing i landbruket.* 4 av 9 stiller seg nøytral, 2 er veldig uenig, 1 er delvis uenig og 2 er delvis enig. Dette sier nok noe om at de som driver dag har kjennskap til de ordningene som finnes. Det er et håp at de er med på å videreformidler dette til de som skal inn i yrket eller tenker på det. Det kan da også se ut som om de har fått den hjelpen de trenger for å finne fram til ulike ordninger som finnes.
- **Påstand 4:** *Vanskelig eiendomsstruktur er begrensende for nysatsing i landbruket.* 5 av 9 stiller seg nøytral til dette, 3 er delvis enig og 1 er delvis uenig. Det kan både bety at de som driver i dag har fått tak i den jorda de trenger for å drive sitt bruk, eller at dette er et mindre problem enn man skulle tro fordi tilgangen til jord er såpass stor når det er mye tilgang til jord.
- **Påstand 5:** *Begrensede ressurser innfor forvaltningen er begrensende for nysatsing i landbruket.* Her svarer hele 7 av 9 at de stiller seg nøytral til denne påstanden. 2 sier seg delvis enig. Det kan virke som at næringa får den hjelpa de har behov for. Hvor mye man bruker landbruksforvaltninga variere nok fra gårdbruker til gårdbruker. I hovedsak er det forvaltning av tilskuddsordninger som produksjonstilskudd, RMP og

SMIL, og ved en eventuell søknad til IN som gjør at man er i kontakt med forvaltninga. Eventuelt ved en delingssak, eller nydyrking. I Kvæningen er det 1 person i landbruksforvaltninga som jobber i 100 % stilling. I tillegg så har kommunen et interkommunalt samarbeid på skog der Kvæningen bidrar med 5% av stillinga som Skogbrukssjef i Finnmark og Kvæningen. Landbrukskonsulenten har også svært mange andre arbeidsoppgaver utenom landbruket som krever mye.

- **Påstand 6:** *Janteloven, og det at få ønsker at man skal lykkes er begrensende for nysatsing i landbruket.* 5 av 9 stiller seg nøytral til denne påstanden, 2 er veldig enig og 2 delvis uenig. Janteloven er en seig lov å avskaffe. I de tilfeller den er sterkt tilstede kan den fort bli en stor begrensning for videre og ny satsing i landbruket. Her er det viktig at alle er sitt ansvar bevist i å la denne «loven» ligge ubrukt.
- **Påstand 7:** *Svak kultur i kommunen på gründervirksomhet er begrensende for nysatsing i landbruket.* 4 av 9 er veldig enig i denne påstanden og 2 av 9 er delvis enig. Å tørre, å ville, å ønske, og å ha folk rundt en som heier deg fram er viktig for at man skal komme i gang. Å starte opp er tøft. Det er mye å finne ut av, det koster tid og penger, og har man tid har man gjerne ikke penger, har man penger har man gjerne ikke tid. Her er det viktig at når noen vil prøve, at man får den hjelpen man trenger når man trenger den. I tillegg til at man må innse at ting tar tid. Gründerkultur blir skapt helt fra barnehage av, og det er nå mer satsing på dette blant annet i skolen. Ofte er bønder gode grundere, fordi de MÅ. Inntjeningen kan innimellom være lav, og for å finne fram til nye og effektive løsninger må de tenke nytt. I tillegg er man en tusenkunstner i bondeyrket; man skal kunne litt om veldig mye forskjellig, noe som fort gjør at man ser overføringsverdier. Selv om det i noen tilfeller kan arbeidsmengden føre til det motsatte; at man ikke har tid til nye løsninger men gjør det slik man alltid har gjort det fordi da vet man hva man har og får.
- **Påstand 8:** *Manglende landbruksfaglig miljø er begrensende for nysatsing i landbruket.* Manglende landbruksfaglig miljø er blant annet nevnt i referansegruppa som et savn. Når det blir færre gårdbrukere som driver aktivt blir også miljøet mindre, og det blir vanskelig å ha et stabilt miljø. Det blir også få personer å fordele ansvaret på. 4 av 9 mener dette er en veldig viktig begrensning for nysatsing, 2 er delvis enig. Er det ikke noe miljø, er det heller ikke et miljø for nye å komme inn i, og man må dermed finne ut av alt selv og blir fort stående alene. 3 av 9 stiller seg nøytral til påstanden.

- **Påstand 9:** *Vanskeligheter i forhold til logistikk og tjenester. Lange avstander til veterinær, felleskjøp, slakteri, avløser o.l er begrensende for nysatsing i landbruket.* Dette var også noe som ble nevnt i referansegruppa. I spørreundersøkelsen er 3 av 9 veldig enig og 2 av 9 delvis enig i at dette er begrensende for nysatsing. 3 stiller seg nøytral og 1 er delvis uenig. Det å måtte bruke en hel arbeidsdag på å få tak i noe vitalt man trenger på eksempelvis Felleskjøpet er frustrerende spesielt i de travle årstidene som våronn og slått hvor alt skjer på en gang, spesielt her i nord hvor sesongene er korte og mye skal rekkes på kort tid. Her er det kanskje muligheter for noen å skape seg en arbeidsplass, med et landbrukslager? Veterinærkontor?
- **Påstand 10:** *Nedlegging av tjenester (skole, barnehage, kollektivtrafikk, butikker mm) fører til at folk mister troen på å bo og på å satse på en framtid i Kvæningen, og dermed også en begrensende årsak for nysatsing i landbruket.* I spørreundersøkelsen er det forholdsvis klar tale når 6 av 9 er veldig enig i denne påstanden. 1 er delvis enig, 1 stiller seg nøytral og 1 er delvis uenig. Her er man inne på lokal politikk, som påvirker et helt samfunn på godt og vondt. Denne påstanden er drøftet videre under kapitlet «Samfunnet rundt, distriktet i en distriktskommune».
- **Påstand 11:** *Vanskeligheter med å få hjelp til å starte opp er en begrensende årsak til nysatsing i landbruket.* Nå er det i påstanden ikke spesifisert hvor/hvem den hjelpen skulle komme fra, så et noe unøyaktig spørsmål. Men det er 2 av 9 som er veldig enig og 3 av 9 som har svart seg delvis enig. 2 er delvis uenig og 2 er nøytrale til påstanden. Det å vite hvor man kan få hjelp til å satse, hvem man kan kontakte og eventuelt få hjelp til det man behøver hjelp til i den fasen man er i er viktig for å klare å holde framdrift i prosjekter.

11.2 Spørreundersøkelse gruppe B, C og D

Det ble også opprettet spørreundersøkelse for tre grupper til:

B. Neste generasjon (6 svar)

C. De som har drevet gård, men nå lagt ned (6 svar)

D. De som har overtatt en landbrukseiendom men ikke drevet eiendommen selv (14 svar)

11.2.1 Gruppe B, Neste Generasjon:

Av de som har svart har 4 av 6 ser ut til å ønske å overta. 2 av 4 er usikker. Av de svarte er det 2 som kan overta bruk i drift, mens 4 har ingen spesifikk drift på gården. 5 av 6 svarte er over

konsesjonsgrensa på 35 daa dyrka mark, og har dermed også boplikt på gården ved en overdragelse.

Flertallet av disse vil ikke selge eiendommen de kan overta og har et ønske om å bruke eiendommen til ulike former for drift. Det er nevnt blant annet turisme, grønnsaker, skogbruk, lokalmatutsalg. For å øke sjansen for at disse overtar og vil drive er det viktig å vise at det er engasjement for landbruket i kommunen, vise at det er muligheter og at man satser på landbruket. Får man disse 6 til å overta og starte/fortsette drift på disse landbrukseiendommene så har man allerede der gjort en god jobb. Bare det at de har svart på undersøkelsen viser at de følger med og vil bidra.

- **Annen næring på eiendommen:** På spørsmål om de ønsker å starte opp med «annen næring» på gården svarer 5 av 6 ja på minst et av alternativene. Det er bra å se at det er planer og drømmer om å få til noe hos de som ønsker å overta.
- **Landbruksforvaltninga:** I forhold til forvaltninga kan det se ut som at det er veldig viktig for de som skal overta at landbruksforvaltninga følger opp lovverket på en helhetlig og lik måte. Som kommentar er det fremhevet en forventning av at landbruksforvaltninga aktivt søker ny kunnskap og at de er kreative og hjelpsomme, og at man blir tatt på alvor ved en henvendelse.
- **Lokalpolitikk:** Igjen ser det ut til politikk engasjerer. På spørsmål om forventninger til lokalpolitikere i kommunen er tendensen på svarene helt klare på at det er viktig og veldig viktig at de arbeider for et godt og sterkt landbruksmiljø, god kjennskap til landbruket og dets virkemidler og at de er tydelige og langsiktige i sine vedtak og avgjørelser for landbruket. Som kommentar er det nevnt et ønske om at landbruket blir tatt seriøst, og at man trenger politikerne mer på banen for landbruket i kommunen. Vern av landbruksarealer er nevnt, samt det å stramme inn på fritidsbebyggelse.
- **Årsak til oppstart:** Årsaker til at neste generasjon ønsker å starte opp er muligheten til å jobbe nært naturen. Det sier noe om et stort engasjement for naturene og ressursene som ligger der. Det å bygge opp under dette ønsket kan være en vei å gå. Hva med bålseminar for de som ønsker å overta?
- **Tiltak som er viktig for å skulle overta gård:** På spørsmål om hvilke tiltak som er viktig i forhold til å skulle overta gården er stabilitet i forhold til at man har barnehage og barneskole i nærmiljøet veldig viktig. Her er tendensen klar; satser man på utkantene så satser man også på landbruket og de mulighetene som ligger der! Et

annet viktig tiltak er mulighet for lønnet arbeid utenfor gården. Det var veldig viktig eller viktig for 5 av 6, og faktisk gjennomgående viktigere enn om partner har mulighet for lønnet arbeid.

Det kan gi en pekepinne om usikkerheten i forhold til hvilken inntjening man kan få til på det bruket man skal drifte, og at om man skal ta sjansen på å overta må man vite at man har noe å falle tilbake på. Det å ha økonomisk mulighet for nybygg, modernisering eller utvidelse av bruket er veldig viktig og viktig for alle de som svarte, også på tiltak som å ha mulighet for å skaffe finansiering til kjøp av eiendommen er veldig viktig. Igjen er økonomien et springende punkt. Her trengs det informasjon ut for å vise hvilke muligheter man har for å få økonomisk hjelp i en oppstartsfasen!

Det er likevel kun 1 av 6 som har tiltaket veiledning i forhold til eierskifte som veldig viktig. Resten ser ikke behov for dette, men ser på muligheten for jevnlig kompetanseheving i nærheten av gården som viktig. 5 av 6 var også veldig enig eller delvis enig i at en av de største utfordringene var å få til lønnsom drift. For flere var det å få tak i nok areal innen rimelig avstand til utvidelse av drifta veldig viktig, likevel var det ingen som så på det å ha et begrenset arealgrunnlag som en utfordring ved å drive gård.

Det viser seg i flere driftsgarnskinger at det å få til lønnsom drift også er personavhengig og bestemmes av hvilke valg man tar for sin drift. Det er stor forskjell på de 25 % beste og de 25% dårligste brukene i landet.

- **Påstand: «Nedlegging av tjenester som skole, barnehage, kollektivtrafikk, butikker fører til at folk mister troen på å bo og satse på en fremtid i Kvænangen»** har alle svart *veldig enig*. Dette er signal verdt å ta med seg. Spesielt nærhet til skole og barnehage kan være avgjørende for mange småbarnsfamilier når man ønsker å bosette seg. I Kvænangen er de fleste landbrukseiendommer utenfor sentrumskjernen, og skoler og barnehager i utkanten er blitt lagt ned de siste årene. Sammenhengen her med påstanden om at «Det er enklere og tryggere å få seg jobb andre plasser» hvor 5 av 6 er *veldig enig* gir nok utslag i en usikkerhet på hva man kan stole på av opprettholdelse av offentlige tjenester, arbeidsmuligheter m.m. Dette er drøftet noe mer i kapitlet «Samfunnet rundt, distriktet i en distriktskommune»

11.2.2 Gruppe C; de som har drevet gård men nå lagt ned

I denne gruppa var det også kun 6 som svarte. Heller ikke her har man sikker statistikk for noe, men man kan se tendenser. Alle de svarte er over 55 år. Med eiendommer på 100-1000daa og over 1000daa er det store eiendommer som ikke er i drift. Av dette er mye skog, og kun 2 av 6 leier ut dyrka mark. Produksjonene var hovedsakelig melk og sau, og nedleggelsene skjedde spredt fra 1990-2010.

- **Hvorfor drive gård:** Årsaker til at de ville drive gårdsbruk er ganske lik neste generasjon i dag. Interesse for arbeidet og tilknytting til plassen var viktige årsaker til å drive gård. Plikt og tradisjon sto nok noe sterkere i denne gruppa, samt det at ikke gården gikk ut av familien, i tillegg var ønske om å bestemme over eget arbeid viktig for flere.
- **Årsaker til nedleggelse:** Årsaker til nedleggelse gir en noe uklar tendens. Økonomi er viktig årsak for de fleste. Økonomisk utfordrende virket ikke til å være et stort problem, men lav inntjening var desto viktigere årsak til nedleggelse. Hverken problemer med ferie og fritid, behov for investeringer eller interesse for å overta fra neste generasjon var tydelige årsaker til nedleggelse, men spenner fra veldig viktig til veldig uviktig som årsak. Helseproblemer var noe av det som ble nevnt i kommentarer som årsak til nedleggelse.

Vanskeligheter med tjenester som veterinær, maskinservice, avløsermuligheter, slakteri mm ser ikke ut til å være årsaker til nedleggelse. Her er det viktig å huske at da disse drev var det et mye større miljø rundt landbruket, og mye mulig lettere å få tak i folk som både kunne og ville stille opp, samt at man kunne samkjøre service mm. Det at nabobruket ikke var så langt unna fordi man var flere som drev i samme område var nok i mange tilfeller også til god hjelp.

Det som er interessant er at ved spørsmål om årsak til nedleggelse var det at ingen kunne eller ville overta ikke var det avgjørende for nedleggelse. Ser man dette i lys av landbruksbarometeret for 2019 utført av Agri Analyse hvor 83% av bøndene sier de trives med jobben, men kun 41% vil anbefale unge å velge bondeyrket, så kan noe av forklaringa ligge her.

- **Landbruksforvaltninga:** i forhold til landbruksforvaltninga ser det ut til at det er lite de kunne gjort for fortsatt drift. De fleste tiltakene blir møtt med nøytral holdning. Tiltak som tettere oppfølging og mer faglige arrangement er det 2 av 6 som er delvis enig i kunne hjulpet.

- **Lokalpolitikk:** igjen er politikk noe som engasjerer. Det virker som et savn fra næringa at det politisk burde hatt en større enighet om å satse på landbruket i kommunen. Et planverk som la trygge og gode føringer for satsingen på landbruket i kommunen er satt som *veldig viktig* av de som har svart på undersøkelsen. For landbruket er sommersesongen avgjørende for drifta. Man er avhengig av gode værforhold for å ha et godt forgrunnlag for vinteren. Mye av det man gjør styres av været. I en slik usikkerhet kan det nok ofte føles viktig at andre rammer rundt drifta er trygge og forutsigbare.
- **Oppstart:** det er kun en av de spurte som ønsker å starte opp igjen, men da under forutsetning av at man ikke trenger å ha lønnet arbeid utenom gården. Høy alder på de svarte har nok også sitt å si for at det ikke er så mange som har ønsker om å starte opp igjen. Flere vil beholde eiendommen slik den er og håper barn/barnebarn vil overta etter hvert.
- **Salg/forpakting:** En ønsker å selge, og en kunne tenke seg å leie ut både fjøs, hus og jord ved anledning. Her kan det være viktig å få formidla ut denne informasjonen, slik at de som ønsker å kjøpe eller forpakte kan få mulighet til det. Det kan også se ut til at langtidsleie (i denne undersøkelsen over 5 år), skremmer flere fra å leie ut med kontrakt. Det er synd om dette er avgjørende for om jorda blir brukt eller ikke.
- **Samfunnet rundt:** også i denne gruppa er de forholdsvis enige om at nedleggelse av offentlige tjenester som skole, bhg samt butikk og kollektivtrafikk fører til at folk mister troen på å satse på en fremtid i Kvænangen. 4 av 6 er delvis eller veldig enig i denne påstanden.
Om påstanden «Det er enklere og trygger å ta jobb andre plasser» er det delte meninger. Her har alle svart ulike svar.

11.2.3 Gruppe D: De som har overtatt en landbrukseiendom men ikke drevet eiendommen selv

I denne gruppa kom det inn over dobbelt så mange svar enn i de to forgående gruppene. 14 svar kom inn. Aldersspennet ligger fra 34 til 84 år. 7 av de svarte bor på eiendommen, og 7 av de svarte har ikke bostedsadresse på eiendommen. Av de svarte er det kun 4 eiendommer som har mer enn 35 daa dyrka mark (arealgrensa som utløser en eventuell boplikt).

- **Bruk av eiendommen;** av 14 svarte er det kun 2 som leier ut dyrka mark, og de to som leier ut har kun muntlig avtale. Om det er et ønske fra utleier eller leier vites ikke. Noen begrunner det at det ikke leies ut med at det ikke er interesse for å leie. Lange avstander, små jorder som er vanskelig å drive eller jorder som er kostnadskrevenne å sette i stand kan gjøre at det er lite interesse for å leie jorda. Driveplikt har jordeier likevel.
- **Antall eiere:** 9 av eiendommene har kun en eier. De resterende er et sameie og har fra 2 -10 eiere. Det som kan være interessant her er at flere eiere har forholdsvis høy alder, og at ved et eierskifte kan det fort bli mange eiendommer med flere eiere. Her kan det være viktig at man snakker om dette og lager avtaler med sine barn om hvordan det blir ved et eierskifte. Her kan kommunen ved landbruksforvaltninga og byggesaksbehandler ha informasjonsmøter om hvordan man kan håndtere slike situasjoner.
- **Planer for eiendommen:** Flertallet av de spurte har planer for eiendommen. Mange ønsker å utvikle eiendommen, både i form av turisme, grønnsaker, bær, ulike dyrehold, bruk av skogen og restaurering av driftsbygning. Hva som skal til for at disse skal realisere planene sine er usikkert. Men informasjon om mulighetene og hjelpemidler som finnes ved en oppstart kan være en god start.
- **Salg:** to av de som svarte sier de kunne solgt eiendommen til noen som var interessert i å drive gården. En er usikker. Disse tre eiendommene er i dag i bruk som feriehus/plass. De resterende ønsker ikke å selge sin eiendom. 6 av 14 håper at barna en dag vil bo og drive eiendommen, og angir dette som grunn for at de ikke ønsker å selge. Følelser for plassen er også satt opp som argument for at det ikke er ønske om å selge.
- **Kjennskap til lovverket:** 11 av 14 sier de kjenner til driveplikten i jordloven. En er usikker, og en sier nei til kjennskap. 12 av 14 sier de kjenner til bestemmelsene i konsesjonsloven. En sier nei til kjennskap til konsesjonslovens bestemmelser. Ut ifra svarene så ser det ut til at mange har kjennskap til forvaltningslovverket. Hvor godt de kjenner innholdet i lovverket vites ikke.

12 Muligheter:

Kvænangen har et stort potensiale på utvikling av landbruket på ulike nivå og innenfor ulike felt. Her er det listet opp de mest nærliggende satsingsområdene basert på hva som er kommet fram av planer og interesser i spørreundersøkelsen, samt sett i en sammenheng med hvilke ressurser og behov som finnes i kommunen.

12.1 Hva trengs for å starte opp?

Det krever en del både det å skulle starte opp og det å overta. Men selv om det er krevende er det også veldig spennende å skulle skape seg noe nytt og eget. Det å skulle sette opp en kostnadsramme i dette prosjektet som en «fasit» for å starte opp er veldig vanskelig. Både de ressursene man har i form av kompetanse, bygninger, jord, dyr, samarbeidspartnere osv er så ulik fra person til person at det vil være umulig å sette et tall på.

Det anbefales å få satt opp en individuell driftsplan for sin gård og helst i samarbeid med noen som kan dette. Det er alltid vil være nyttig å diskutere ulike løsninger med andre som har god kompetanse på det området man ønsker å satse på, og også diskutere med de som har den kompetansen man selv ikke har.

Det å besøke og snakke med andre som har gjort noe lignende er svært nyttig. I tillegg må man sette seg inn i det gjeldende regelverket for det man ønsker å starte med, eller overta. Det er krevende å skulle starte opp og å gjøre noe man ikke har gjort før, men det er også veldig spennende. Man lærer mye, og får kanskje til å oppfylle en drøm. Eller at drømmen viser seg å være noe helt annet enn det man først hadde trodd.

Det er flere plasser man kan få god hjelp til sitt prosjekt. Kommunen skal ha kompetanse på ulike virkemidler og gjeldende lover og regler. De er også førstelinjetjenesten til Innovasjon Norge, som har flere tilskudds og lånemuligheter, samt flere ulike kurs, seminarer mm. De har også god kjennskap til prosjekter fra tidligere og pågående prosjekt.

Norsk Landbruksrådgiving har særlig god kompetanse på jordbruket, og kan både lage driftsplaner, taksere eiendommer, utarbeide byggetegninger, ta jordprøver, gi veivalgsråd samt mye mer som kan være nyttig i en oppstartsfase og i et videre arbeid.

De ulike samvirkeorganisasjonene som Felleskjøpet, Nortura og Tine har også dyktige rådgivere innenfor sine fagfelt, og disse kan man kontakte for råd, driftsplaner, byggetegninger mm.

Alle de nevnte organisasjonene, samt andre private rådgiverapparat tar betalt for sine tjenester. Det er mulig å søke Innovasjon Norge om midler til denne veiledning.

12.2 Arktisk landbruk:

Det er potensiale for økt verdiskaping fra det arktiske landbruket. Sterke trender skaper betalingsvilje for produkter som skiller seg ut på smak, sunnhet, produksjonsmetode eller historie. Etter en generasjon med pris- og effektivitetspress har markedet endret reglene. Satsing under paraplyen «arktisk kvalitet» kan gi en større samla verdiskaping i landbruket, den vil understøtte reiselivsnæringen og kunne bidra til et mer offensivt og attraktivt bilde av næringen (Regional plan for landbruk i Troms 2014-2025)

Det å få til å utnytte potensialet for hvor man ligger og kan hente ut merverdi på stedege egenskaper er viktig for å hente ut en god pris på det man selger. Både i form av opplevelser, lokalmat, lokale produkter mm. Det viser seg også at de som klarer å samarbeide har større sjanse for å lykkes enn de som ikke gjør det.

12.3 Lokalmat og lokale produkter:

Den store ressursen som blant annet utmarksbeite gir Kvænangen kommune gir også gode muligheter for å spesialmerke lokale produkter.

Et studie gjort av Bioforsk viser at både melkekyr og lam som har beita på fjellbeite får egenskaper i melk og kjøtt som ikke er hos dyr som er blitt fora på silo og kraftfor. Blant annet omega-3 økte både i melk fra ku og kjøtt fra lam.

Matprodukter produsert på fjellbeiter resulterte i produkter med et høyere innhold av gunstige fettsyrer og antioksidanter. Kontrollgruppen med produkter fra Tine, og lam som ble sluttfora med silo og kraftfor, viste et lavere innhold av disse stoffene. Disse viktige terroir-egenskapene utgjør et stort potensiale for bønder som ønsker å utvikle spesialmerka lokale matprodukter.

(Kompetansenettverk lokalmat 2.jan 2019, www.landbruksnytt.no)

Terroir-egenskaper: fransk begrep som handler om hvordan jordsmonn, klima og produksjon påvirker kvalitet og smak. Brukes for å karakterisere råvarer og matprodukter som kan knyttes til et bestemt sted eller region(www.nibio.no)

12.4 Bær, potet og grønnsaker:

Det er stor satsing på grøntsektoren nasjonalt for tiden. Regjeringa har som mål om 20 % vekst i forbruket av bær, frukt og grønnsaker innen utgangen av 2021. Det er også et krav fra

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og småbrukerlag i årets jordbruksoppgjør på 150 millioner til et nytt innovasjon-og vekstprogram for økt produksjon og forbruk av norsk frukt, bær, grønnsaker og poteter (bondelaget.no 29.04.19).

Fra søknadsåret 2018 (med utbetaling i 2019) vil det ikke lenger være et vilkår at man leverer produktene til en aktør som Landbruksdirektoratet har godkjent som omsetningsledd. Dette åpner for eksempel for at man kan få tilskudd for frukt, bær og veksthusgrønnsaker (inkl. salat dyrket på friland) samt matpotet i Nord-Norge som er omsatt gjennom direktesalg (NIBIO, Sitat fra Landbruksdirektoratet sin side).

Ser man på potensialet for økt vekst på disse områdene viser tabellen under at det er et stort underskudd på nord-norske råvarer:

Produksjon og potensiale i Nord-Norge

	Produksjon	Forbruk pr innbygger pr år
Potet	2 500 tonn	19 kg
Grønnsaker	Usikre tall	50 kg
Jordbær	100 tonn	4,3 kg
	«Import» til nord	
Potet	2 300 tonn	
Grønnsaker	4 500 tonn	
Bær	200 tonn	

Bilde 7 Kilde: Bama og opplysningskontoret for frukt og grønt 2017/2018

Prosjektet Grønt i Nord er et 3-årig prosjekt som eies av Norsk Landbruksrådgiving, og har som overordnet mål og skape økt produksjon av potet, grønnsaker og bær i Nord-Norge.

Tilskuddet for potet, grønnsaker og bær 2019: (Kvænangen ligger i sone 7)

Hva	Sats 2019, kr pr kg/stk	Kvantumsgrense	Arealtilskudd, sats kr/daa
Matpotet, Nord-Norge	1,40 kr/kg		930 kr
Bær, sone 6-7	6,27 kr/kg	Ingen avgrensing	1750 kr
Slangeagurk, sone 4-7	1,74	151 800 kg	1750 kr
Tomat, sone 4-7	2,96	103 400 kg	1750 kr
Salat, sone 4-7	1,09	220 000 stk	1750 kr

Kilde: Endelige satser for beregning av produksjonstilskudd og tilskudd til avløsning ved ferie og fritid. Søknadsomgangen 2018.

12.5 Utmarksbeite:

Kvænangen kommune har en stor ressurs i utmarksbeite. Arealregnskap for utmark utført av Skog og landskap viser at andelen av klassen svært godt beite på utmarksbeite i Troms er høyere enn gjennomsnittet i resten av landet. Forholda for beiting i utmark kan likevel ha store variasjoner både lokalt og regionalt. Kunnskap om ressursgrunlaget er viktig for å kunne utnytte utmarksbeitet optimalt med hensyn på produksjonsresultat og for å drive bærekraftig beitebruk på lang sikt. Bruk av vegetasjonstyper ved beitekartlegging har lange tradisjoner her til lands, og det er det eneste systematiske redskapet vi har for å beskrive beitekvalitet. Å få utført en beitekartlegging i Kvænangen kunne sagt mye om forholdene for utnyttelse av utmarksbeite.

Norsk institutt for skog og landskap har sett på hvor mange dyr man kan regne pr. km² nyttbart beite på ulike beitekvaliteter. Nyttbart beite finner man ved å summere klassen svært godt og godt beite. Ved godt og svært godt beite vil det være for nok til 75 saueenhet per km² (Rekdal 2001).

Best arealutnytting får man ved flere dyreslag i utmarka. Storfe vil ha størst nyttbart areal i lavlandet blant annet pga mer myr og sumpareal, men i fjellet vil sauen kunne dominere pga lavere planteproduksjon og vanskeligere tilgjengelighet. I Kvænangen må også dette utmarksbeite deles med andre dyr som beiter i utmark, og først og fremst tamrein.

Det er viktig å merke seg beitekapasiteten er det dyretall som gir optimal produksjon av kjøtt, samtidig som beitegrunnet ikke forringes på lang sikt, spesielt på øyene hvor beitetrykket er konstant og dyrene ikke har mulighet til å flytte seg fra området. Andre målsettinger med forvaltning av utmarksareal kan gi andre resultat.

En viktig konklusjon i ressursrapporten fra Skog og landskap er at Troms har rikelig med utmarksressurser av høy kvalitet for sommerbeite, både for husdyr og rein. Beitet er samlet sett av det beste en finner i Norge. Dersom vi sammenstiller bonitetskart og kunnskap om geologiske forhold med erfaringer fra kartlegginger i Lyngen, så viser det at også Kvænangen har mye utmarksbeite av beste kvalitet. Med tanke på rovdyrproblematikken på fastlandet, så vil det å bruke øyene i større grad kunne være en løsning for å bruke utmarka. Det å taksere øyene i kommunen kan dermed være lurt for å finne det optimale beitetrykket og å bruke disse områdene mer aktivt.

12.6 Ombygging av eldre driftsbygninger:

I Kvænangen er det flere fjøs bygd på 70- og 80-tallet. Disse byggene fins spredt i hele kommunen og kan være en ressurs i forhold til oppstart av både kjøttfe, sau og annet husdyrhold. I 2013 så Norsk Landbruksrådgiving (NLR) i Agder på ombygging av eldre melkefjøs til ammeku og kjøttfjøs. Det ble da sett på om disse bygningene kan være en økonomisk rimelig løsning om bygget er i rimelig god stand. De konkluderte med at ulike løsninger av ombygging og enkle påbygg er godt innenfor det å økonomisk skulle starte opp med kjøttfeproduksjon.

Ved ombygging vil eksempelvis løsninger som å bygge utendørs forbrett i tilknytting til bygget, bygge takuttrekk eller spaldebinger og dermed bruke det opprinnelige forbrettet være gode løsninger som kan forsvares økonomisk. Ved all ombygging, utbygging og nybygging er det viktig å sette seg inn i dagens lover og regler for hold av husdyr. Det å benytte en profesjonell aktør både i planleggingen og gjennomføringen vil ofte lønne seg. Økonomien i hold av kjøttedyr har små marginer, men dette er likevel driftsformer som utnytter beiteressursene og arealressurser godt, og som ikke krever kvoter eller konsesjon for oppstart. For Kvænangen er dette driftsformer som har gode forutsetninger for oppstart.

Bilde 8 Fjøs i Kvænangsbotn. Den gamle delen av fjøset er fra 50-tallet. Den nye delen fra slutten av 90-tallet. Traktor fra 1962. Foto: Åsmund Austarheim

12.7 Gamle hus og anlegg utenom tradisjonelt landbruk:

Det finns også flere muligheter for å søke midler til å sette i stand gamle hus og anlegg utenom tradisjonelt landbruk:

- Troms fylkeskommune har blant annet ordningen «Redningsplanken» (søknadsfrist 15.januar i 2019).
- Kulturminnefondet (fortløpende behandling) kan gi støtte til private eiere etter søknad. www.kulturminnefondet.no
- Norsk kulturarv har prosjektet «Uthus i Nord» for istandsetting av gamle fjøs og landbruksbygg i Nord-Norge. www.kulturarv.no
- Fortidsminneforeningen har også tilgjengelige tilskuddsmidler (www.fortidsminneforeningen.no). Søknadsfrist 1.mars.
- Sametinget har midler til fredet , samisk bygning.
- Stiftelsen UNI har mulighet til å søke støtte til bygningsvern og fartøyvern- og da spesielt med fokus på sikkerhet (brann m.v). www.stiftelsen-uni.no .
- Sparebankstiftelsen kan i visse tilfeller gi støtte til bygningsvern.

Både fylkeskommunen og fylkesmannen har egne rådgiver på feltet innenfor bygningsvern og kulturminner. Ta kontakt med de for nærmere informasjon. Husk at all endring av bygg er søknadspliktig. Ta kontakt med kommunen for veiledning.

12.8 Hest i landbruket og Inn på tunet:

I 2018 ferdigstilte Landbruks- og matdepartementet en ny nasjonal veileder for hest i næring: «Hesten som ressurs». Her pekes det på bl.a hestens nyttige egenskaper som kulturlandskapspleier. Hesten beiter gresset langt ned og er effektiv til å beite ned sølvbunke som andre beitedyr lar stå. I sambeiting med sau, så beiter igjen sauene noen av de plantene hesten setter igjen. Også innenfor reiseliv er hest trukket fram som et stort potensiale. I veilederen ser man spesielt på at man bruker de nasjonale hesterasene, og på den måten er med å styrke den regionale merkevaren. Lyngshesten er en nasjonal hesterase med sterke røtter i Troms, den er også på FAO sin liste over utrydningstrua husdyrarter. Prosjektet «Lyngshesten i Nord-Troms og Tromsøregionen – identitetsbærer og berikelse" jobber for økt bruk av denne rasen, også innenfor næringsutvikling i form av opplevelsesnæring, inkludert reiseliv og kulturnæringer som viktige satsingsområder. Det å knytte hest til reiseliv er en naturlig kobling. Spesielt med tanke på de naturområdene som ligger her i kommunen med utallige muligheter for rideturer. I Landbruks- og matdepartementets reiselivsstrategi «Opplevingar for ein kvar smak» fra 2017, er hest trukket fram som en ressurs for reiselivet.

Flere forskningsrapporter bekrefter også hestens positive effekter både i terapiformer og ved bruk gjennom ulike aktiviteter. Det å omgås hest kan også benyttes forbyggende, spesielt innen barne- og ungdomsarbeid. I Kvænangen er det pdd ingen som har et type «Inn på tunet» tilbud, men behovet for et slikt tilbud finnes både innad i kommunen og i kommunene rundt. Fra og med 2020 er det også lovpålagt for kommunen å ha dagsenter for demente.

12.9 Reiseliv og turisme:

Reiseliv, turisme og landbruket har i lang tid vært et naturlig koblingspunkt. Landbruket bidrar enormt til å gi turismen et positivt løft med å bidra til velstelt kulturlandskap, lys i husan, og levende og attraktive bygder å besøke. I tillegg er det mange gårdbrukere som også driver med turisme. Det er en næring som lar seg kombinere med gårdsdrift fordi man selv i stor grad kan styre turiststrømmen, og med et arbeid som er sesongbasert slik som landbruket kan dette være en måte å utnytte gårdens ressurser. Landbruket er en viktig kulturbærer og

historieforteller. Landbruket holder kulturlandskapet i hevd, og dyr på beite gir et godt omdømme.

Landbruks- og matdepartementet sin strategi for reiseliv basert på landbruket og reindrifta sine ressurser «Opplevingar for ein kvar smak» er det satt opp mål og delmål. Hovedmålet er å øke verdiskapinga for mat- og reiselivsaktører i landbruket og reindrifta. Delmål 1 sier at *Norge skal være en internasjonal anerkjent matnasjon med tydelig lokal og regional identitet*. Delmål 2 sier at *opplevelser og aktiviteter fra landbruket og reindrifta skal bidra til å utvikle Norge til et attraktivt reisemål*.

Kvæningen har E6 som hovedfartsåre gjennom store deler av kommunen. I tillegg til kjente skifjell, enorme utmarksområder, elver, fjorder, øyer, fiske, vidde, midnattssol, nordlys, stabile vintre og lyse somre, gir dette et stort potensiale til å drive med turisme.

Omstillingsprogrammet er en naturlig samarbeidspartner.

Bilde 9 Moderne løsdriftsfjøs i Nordstraumen. Foto: Svein Olav Thomassen

12.10 Generasjonsskifte:

Et generasjonsskifte kan være vanskelig, men veldig viktig for fortsatt drift av en eiendom. Både det å finne de beste løsningene både økonomisk og følelsesmessig samt forstå et intrikat lovverk kan være utfordrende ved et generasjonsskifte. Her er det lurt å finne en 3.part som kjenner godt til de ulike utfordringene og har kunnskap om lovverket. Det å sette opp gode og gjennomtenkte avtaler gjør ting mye lettere i framtiden. Også intensjonsavtaler kan være en

god måte å starte prosessen på. Både regnskapsfører og advokat med god kunnskap om lovverket i landbruket kan brukes. Det er viktig å merke seg at landbrukseiendommer, og da spesielt store eiendommer med store verdier i form av skog, jord, dyr og/eller bygninger, har et utfordrende lovverk, og mange ulike lover å forholde seg til. Samtidig er det også økonomisk lurt å finne den beste løsningen for sin eiendom. Det er også mulighet for å gjøre en overdragelse gradvis. Forpakning kan være en fin overgangsordning. Kanskje kan man kjøpe dyr og utstyr, og leie gården. Her er det flere løsninger for å få en god overgang. Det viktigste er at alle parter tar initiativ og ser på de ulike mulighetene. I 2012 var gjennomsnittsalder i landet ved en overtagelse i underkant av 52 år. Det burde det være mulig å gjøre noe med i Kvæningen.

13 tilskuddsordninger:

I dag finnes det flere tilskuddsordninger i landbruket hvor det viktigste virkemidlet er produksjonstilskuddet. Denne ordningen er beskrevet tidligere i rapporten.

Produksjonstilskuddet gjør at det er økonomisk mulig å drive landbruk i *hele* landet og ikke bare i Trøndelag og flatbygdene på Jæren. Og det er jo det man ønsker; å bruke de ressursene som finnes i hele landet. Dette er også viktig distriktspolitikk, og er med på å skape levende bygder. Der det er gårdsbruk i aktiv drift er det også aktive og levende lokalsamfunn.

13.1 Ulike tilskuddsordninger:

Det finns også andre ordninger som gir muligheter for ekstraordinære tiltak innenfor sektoren:

- Spesielle Miljøtiltak I Landbruket (SMIL) er tilgjengelig for de som søker produksjonstilskudd, samt eiere av landbrukseiendom som ikke driver arealet selv men leier det bort til noen som driver tilskuddsberettiget produksjon på landbrukseiendommen. I denne ordningen kan man søke tilskudd til bla. planleggings- og tilretteleggingsprosjekter, kulturlandskapstiltak og forurensingstiltak. I 2018 ble det for Kvæningen vedtatt en tiltaksstrategi for 2018-2021. Her står det forklart prioriterte områder, hva som kreves ved søknad mm. Dette er en lite brukt ordning i kommunen. Kommunen får ca 100 000 kr tildelt hvert år øremerket SMIL-tiltak (120 000kr for 2018). Antall søknader til disse midlene er i underkant av en (1) søknad i året.
- Regionalt MiljøProgram (RMP). Her de fleste tiltakene i Troms rettet mot å stimulere til en større miljøinnsats for å holde kulturlandskapet åpent samt å ta vare på og synliggjøre enkeltelementer i kulturlandskapet. Dette tilskuddet kan kun søkes om du

er berettiget produsjonstilskudd samt oppfyller vilkår i forskrift og veileder for RMP. Kommunen godkjenner disse søknadene.

- Tilskudd til drift av organisert beitelag er et tilskudd som gis til beitelag som samarbeider om dyr på utmarksbeite. Både i form av slipp, sank og tilsyn. Det kreves rapport for sesong og det gis tilskudd for hvert hjemsanket småfe/storfe (melkekyr og melkegeiter unntatt ordningen). I forhold til rovviltproblematikken mener Roviltnemnda for Troms og Finnmark at organisert beitebruk trolig er det beste forbyggende og konfliktdempende tiltaket rettet mot sau på utmarksbeite i forbindelse med rovdyrproblematikk.
- Tilskudd til drenering av jordbruksareal. Dette tilskuddet kan ved søknad gis til foretak som eier eller leier tidligere grøftet jordbruksjord. Unntaket fra vilkåret er planerte areal, de trenger ikke tidligere å være grøftet. For 2019 har kommunen fått tildelt 150 000kr.
- Nærings- og miljøtiltak i skogbruket. Skogeiere med mer enn 10 daa produktiv skog kan søke om en rekke tilskudd som skal stimulere til økt verdiskapning i skogen, samtidig som biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner blir ivarettatt og videreutviklet. Tilskudd til utdrift av skogsvirke til energiproduksjon (bioenergi) og til andre aktivitetsfremmende tiltak (se teksten over) kan også gis til skogeiere som har mindre enn 10 daa produktiv skog eller eiere av landbrukseiendommer uten produktiv skog.

Mer informasjon om disse ordningene finnes både på kommunens hjemmeside og på www.landbruksdirektoratet.no

Innovasjon Norge er en av de viktigste instansene for gårdbrukere og andre med ønske om å søke tilskudd og lån ved utvidelse, generasjonsskifte, ombygging, nybygging, tilleggsnæring, osv. Innovasjon Norge deler ut midler etter søknad. Ved søknader som omhandler landbruket er kommunen veileder og første instans for søknaden, før søknaden sendes videre til Innovasjon Norge for endelig godkjenning.

Bilde 10 Presisjonslandbruk. Foto: Svein Olav Thomassen

14 Samfunnet rundt, distriktet i en distriktskommune:

I Kvænangen ligger alle gårdene i drift utenfor sentrum Burfjord. Det er en del sentrumsnære areal som blir brukt, men stor sett foregår primærproduksjon i utkantene av sentrumskjernen. Det er også i Burfjord kommunens eneste skole ligger. De mindre skolene i utkanten som Kjækan, Alteidet, Sørstraumen er alle lagt ned i løpet av de siste 15 årene. Det samme gjelder barnehage, hvor det nå kun er barnehage i Badderen og Burfjord. Butikk finnes nå kun i Burfjord og på Sørstraumen. Det er klart at for unge folk som ønsker å etablere seg vil det være naturlig å se på avstander i forhold til skole, barnehage mm. Det er ikke lett å bosette seg på et lite sted om man ikke vet om man får beholde barnehage eller skole i nærheten. Det er tross alt forskjell på 5 og 35 km med barnehage/skolevei. På Spildra vil det pdd ikke være mulig å bosette seg for en barnefamilie med det rutebåttilbudet som finnes nå. Tørr man da å satse på en fremtid i utkanten i en utkantkommune?

På Spildra, som har et aktivt og godt sauemiljø hvor det også brukes store summer på bevaring av kulturlandskapet, er det i dag umulig å bo med barn i skolealder da det ikke går båt hver dag til Burfjord. Det å skulle satse på å starte opp noe, uansett om det er innenfor landbruk eller annen næring, krever såpass mye at man vil gjerne ha forutsigbare rammer rundt seg med tanke på skole, barnehage mm. Hvis man vet at det vil ta en time å levere barnet i barnehagen er det klart det kan være vanskelig å bosette seg og satse. Usikkerhet i forhold til hva man kan stole på av opprettholdelse av offentlige tjenester, arbeidsmuligheter

m.m kan fort gi utslag på om man tørr å satse eller ikke. Dette er tanker man bør ha i minnet når man lager politiske planer for framtiden.

15 Reindrifta:

Reindrifta har en naturlig tilhørighet i kommunen. Flere siidaer har sommerbeite sitt her, og mange har dermed også sommerboplassen sin i kommunen.

Reindrifta har økt noe i omfang om man ser på reintallet for de ulike distriktene (reinbase.no).

Reindrifta bruker i dag lavlandsområdene mer aktivt enn det ble gjort tidligere. Derfor vil reinen i større grad komme inn på jordbruksarealer og inn i bebyggelsen. Dette oppleves av mange som en provokasjon og at man mister råderetten over egen eiendom. Ulik tolking av regelverk og uenigheter om bruksretter bidrar til negativ stemning.

De som driver i dag har imidlertid grei kommunikasjon med reindrifta, og omfanget av beiting på innmark er ikke så stort at det gir dramatiske utfordringer. I utsatte områder vil man også få tilskudd til å sette opp gjerde for å verne innmarksarealer for reinbeite, såkalt konfliktforebyggende tiltak. Tilskuddssatsen er på 80 % og kan dermed bidra til at noe av selve arbeidsinnsatsen dekkes av tilskudd. Vedlikehold av gjerdet avtales mellom partene.

Det er også mange likhetstrekk mellom landbruk og reindrift, og næringene sliter med mange av de samme utfordringene og kan hjelpe hverandre med eksempelvis tilsyn av beitedyr, hold av sperregjerder ol. Generelt sett så oppleves det at reindrifta er positiv til at vi skal ha landbruk i Kvænanen.

16 Tiltak:

Tiltakslista er et forslag til hvordan man kan starte arbeidet med å få i gang bruk av ressursene som finnes i kommunen innenfor landbruket. Tiltakene er basert på hvilke opplysninger og ressurser som er kommet fram underveis i prosjektet.

Tiltak	Hvorfor	Ansvar	Hvor ofte
Faggruppe, tverrpolitisk landbruksgruppe	Danne en tverrpolitisk faggruppe som arbeider med tiltak og tar ansvar for at ting skjer.	Politikere i samarbeid med landbruksforvaltning a. Gruppen bør bestå av 5-7 medlemmer hvor det både er representanter fra kommunestyret, næringa, administrasjonen, andre?	Pågår hele året, må settes en møteplan slik at man får kontinuitet i arbeidet.
Fellesmøte med næringa, politikere, administrasjon, eiere av landbrukseiendom, neste generasjon m.fl	For å få en felles forståelse og enighet for hvor man står. Det gjør også at man treffes og snakker sammen!	Faggruppa i samarbeid med næringa	1 gang i året. Januar/februar. Midler satt av til et slikt møte i budsjett. Omstillingsprosjektet kan også søkes midler.
Informasjonsmøter	Informere om ulike strategier som kommer ut både kommunalt, fra fylket og nasjonalt.	Landbruksforvaltninga i kommunen i samarbeid med faglag (bondelag, bonde-og småbrukerlag)	1-2 ganger i året.

<p>Økonomisk støtte til landbruksutdannelse ; landbruksskole, voksenagronomi, landbrukskurs, høyere landbruksfaglig utdannelse</p>	<p>Bidra til å øke kunnskap og interesse for landbruket. Anbefaler at det kreves fullgått studie, kursbevis for å få utbetalt støtte. Støtte kan bestå i å dekke reiseutgifter, utstyr som trengs i undervisning, overnatting.</p>	<p>Politikere må sette av midler i budsjett. Faggruppa lager retningslinjer.</p>	<p>Behandles administrativt ved søknad. Søknadsfrist?</p>
<p>Landbrukets dag/uke i skole og barnehage.</p>	<p>Skape engasjement for landbruket i tidlig alder. Forskning viser også at aktiviteter på gård gir positive opplevelser for barn og unge.</p>	<p>Settes av midler i budsjett. Faggruppa i samarbeid med skole/barnehage tar ansvar for å få dette til. Viktig at bonden ikke blir en dugnadsarbeider, men også får betalt for å bruke eventuell tid på dette. Det viser også at man setter pris på den jobben bonden gjør.</p>	<p>1 gang i året minimum. Man kan starte med 1 dag for å se potensialet, deretter 1 uke. Gode muligheter for å jobbe tverrfaglig i skolen.</p>
<p>Mentorordning for de som vil inn i næringa på ulike vis.</p>	<p>Det kan være mye å sette seg inn i når man skal starte opp</p>	<p>Faggruppa i samarbeid med landbruksforvaltning</p>	<p>Kontinuerlig arbeid. Norsk landbruksrådgiving</p>

	<p>eller utvikle noe.</p> <p>Da kan det være fint å ha en person som har vært gjennom dette og har erfaring og kan være til hjelp og støtte og som man kan kontakte ved behov. Det finnes allerede mange flinke folk i kommunen som kan være en stor ressurs. Her kan man også se på samarbeid med personer i nærliggende kommuner.</p>	<p>a og omstillingsprosjektet tar ansvar for å ha et informasjonsmøte og se på hvordan man kan få dette opp og gå. Bør også sees i sammenheng med omstillingsprosjektet og annen grunder- og næringsvirksomhet.</p>	<p>har prosjekt på dette området pågående nå. Her kan det hentes inn erfaringer fra dette prosjektet.</p>
Inspirasjonsseminar	<p>Skape engasjement og se muligheter.</p>	<p>Landbruksforvaltninga i samarbeid med næringa, faglag og omstillingsprosjektet .</p>	<p>1 gang i året</p>
Næringsplan m/Landbruksplan	<p>Sette mål, visjon, strategier og handlingsplan inn i en plan. Tas inn i en næringsplan for kommunen.</p>	<p>Politikere tar initiativ. Bondelagene bør med inn i arbeidet.</p>	<p>Rullering hver 4.år.</p>

<p>Rom for proaktiv jobbing fra landbruksforvaltninga.</p>	<p>Gi rom til landbruksforvaltninga til å bruke tid på proaktivt arbeid. En landbruksrådgiver kan ikke bli en stilling som får stadig nye oppgaver som ikke har med landbruket å gjøre. Ønsker man å satse på landbruket må man også gi rom til forvaltninga til å kunne gjøre det.</p>	<p>Politikere, administrasjon og landbruksforvaltning .</p>	<p>Landbruksforvaltninga må bli hørt i forbindelse med å få bruke sin stilling til å jobbe proaktivt.</p>
<p>Ulike Oppfølgingsprosjekt</p>	<p>Ser politikere, faggruppe og/eller forvaltninga at det er områder det bør opprettes egne prosjekt på bør det tas initiativ til dette.</p>	<p>Alle, om også næringa og andre ser områder det bør satses ekstra på i en periode, så kan dette tas videre i et prosjekt.</p>	<p>Ved behov</p>
<p>Grønt-satsing</p>	<p>Det satses stort på produksjon av grønnsaker, bær og potet, i hele landet. I Nord-Norge er det flere prosjekter på gang. Bl.a Grønt i Nord og Jordbærloftet.</p>	<p>Alle med interesse for dette. Det er mulig å bli med i prosjektet til Norsk Landbruksrådgiving.</p>	<p>NÅ! Det er nå det satses nasjonalt. Hiv deg rundt!</p>

	<p>Det er et mål at forbruket av grønnsaker og bær skal øke med 20% innen 2021.</p>		
<p>Beitekartlegging av øyene</p>	<p>Troms har landets beste utmarksbeiter. Hvor bra er det i selve Kvænangen? Hvor høyt beitetrykk tåler øyene?</p>	<p>Prosjektplan utarbeides av landbruksforvaltning a. Vedtak av kommunestyret.</p>	<p>I løpet av de neste 3 år.</p>
<p>Inn på tunet-satsing</p>	<p>Har tidligere vært utredet i kommunen. Bør være et satsingsområde både i eldreomsorg, TU, skole og barnehage.</p>	<p>Forvaltninga både på landbruk, helse og skole/bhg bør ha kjennskap til ordningen, og se på samarbeidsprosjekt mellom sektorene. Men her trenger man folk utenifra som vil etablere slike tilbud. Kommunen kan ikke drive dette men legge til rett for å hjelpe til med oppstart og gi langsiktige avtaler.</p>	<p>Lovpålagt dagsenter for hjemmeboende demente fra 2020.</p>

17 Konklusjon/videre arbeid:

For at denne rapporten skal bli et produkt som blir brukt i et videre arbeid er det satt opp tiltaksliste hvor det også er prøvd å fordele ansvar. Det vil være viktig framover å få på plass en visjon og et konkret mål for hva man vil oppnå med landbruket i kommunen, slik at man vet hvor man vil. En del av ressursene som finnes i kommunen er her beskrevet og trukket fram i denne rapporten. Nå starter arbeidet med å ta dette i bruk.

Det er viktig å tenke langsiktig, og å tørre å satse. Bare på den tiden det har tatt å fullføre rapporten har det blitt nedlagt to gårdsbruk i kommunen. Blir ingenting gjort nå, vil det fort være for sent.

Det viser seg gjennom både spørreundersøkelse og landbrukskveld at det er interesse for landbruket, både jordbruk og skogbruk. Det er investeringslyst hos neste generasjon, og mange som ikke driver i dag har et ønske om å starte opp med en drift av noe slag. Her er det viktig å legge til rette for at de som vil også tørr å satse. Det handler mye om å framsnakke og synliggjøre mulighetene i landbruket, samt en solid, langsiktig og tydelig lokalpolitikk som fremmer landbruket i kommunen. I tillegg er det viktig å øke kunnskapen både blant barn, unge og voksne om landbruket. Kunnskap øker interesse, og landbruket har mange arenaer der det er mulig å føle mestring og glede.

Ser man på årsaker til den massive nedleggelsen de siste årene kan det se ut som at lav lønnsomhet og behov for store investeringer har vært avgjørende for videre drift.

Samtidig er tryggheten i tilbud som skole, barnehage og transport viktig for å få folk til å bli og til å flytte tilbake.

Verdien i dyrka mark er viktig å fremheve. Her er det en kollektiv innsats for å sørge for å ta vare på areal som kan brukes til å trygge produksjon av norske råvarer. Jordeier har et stort ansvar for å ta vare på denne matjorda.

Muligheter er det mange av i Kvæningen. Her handler det mye om å bli bevisst alle de ressursene som finnes i kommunen, og finne de som er villig til å bruke og å utvikle disse ressursene.

Begrepsavklaring:

Visjon: «drømmen», en ønsket tilstand.

Mål: hva skal vi oppnå?

Strategi: hvordan skal vi nå det målet?

Handlingsplan: konkrete tiltak for å nå mål, kortsiktige og langsiktige.

18 Vedlegg:

Spørreundersøkelse Gruppe A, B, C og D

Resultater og caser fra Landbrukskveld

Kart over jordbruksareal i drift

19 Litteraturliste:

Puschmann, Oskar og Stokstad, Grete (2010). Status og utvikling i jordbrukets kulturlandskap i Nordland, Troms og Finnmark. Rapport fra Skog og landskap 06/2010.

Eldby, Hanne (2017). Troms: Mulighetenes landbruk. Små grep kan gi økt matproduksjon. Rapport 8-2017, Agri Analyse

Eldby, Hanne (2016). Utviklingen i jordbruket i Troms. Rapport 4-2016, Agri Analyse

Kommuneplanens arealdel 2017 -2019. Vedtatt

Bele, Bolette og Hanne Seckel(2015). Terroir på norsk – husdyrprodukter med lokal identitet / Bioforsk Fokus 10(6) 2015 (nå:Nibio)

Hesten som ressurs, lokal næringsutvikling. Landbruks-og matdepartementet 2018, Nasjonal veileder

Arealregnskap for utmark, arealstatistikk Troms, Ressursoversikt 05/2012 skog og landskap

Regional plan for landbruk i Troms 2014-2025. Arktisk landbruk- ei næring med mange muligheter

<https://landbruksbygg.nlr.no/fagartikler/20847/> 1.februar 2019

Lovdata.no. Forskrift om produksjonstilskudd og avløsertilskudd i jordbruket. Ikrafttredelse 01.01.2015

Opplevingar for ein kvar smak 2017. Strategi for reiseliv basert på landbruket og reindriften sine ressursar. Landbruks- og matdepartementet.

Forvaltningsplan for rovvilt region 8. Vedtatt 10.10.2013

Mattisson, J., et al. (2011) Factors affecting Eurasian lynx kill rates on semi-domestic reindeer in northern Scandinavia: Can ecological research contribute to the development of a fair compensation system? Biol. Conserv.

Mattisson, J. (2011) Interactions between Eurasian Lynx and Wolverines in the Reindeer Husbandry Area. Doctorial Thesis, Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala)

Bjørklund, Ivar. Skogstuene i Kvæningen.

www.rovbase.no 21.02.2019 Forvaltningsområde for jerv og gaupe

01.03.2019 Sporlogg

[www.nibio.no /https://www.nibio.no/nyheter/terroir-p-norsk--finnes-det](https://www.nibio.no/nyheter/terroir-p-norsk--finnes-det) (21.3.19)

<https://www.bondevennen.no/fagartiklar/okonomien-i-nydyrking/> Andreas Lundegård

Grønt i Nord, prosjektinformasjon NIBIO

www.reinbase.no reintall mellom 2000-2014. 05.06.19

Kvænanen kommune

GÁRGU 8, 9161 BURFJORD

Telefon 77 77 88 00

www.kvanangen.kommune.no